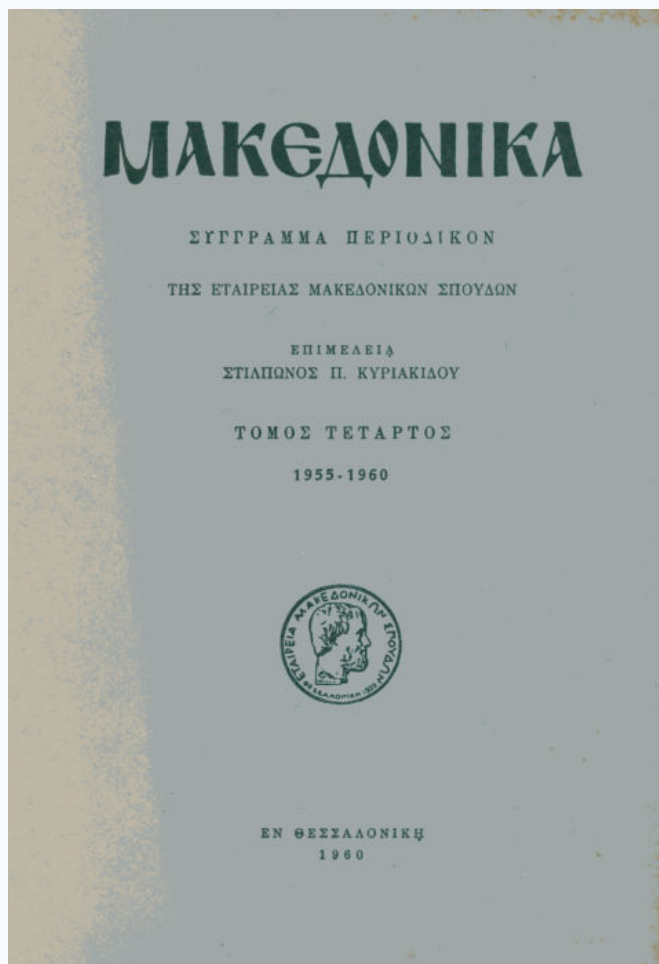

Μακεδονικά

Τόμ. 4, Αρ. 1 (1960)

Ο εθνομάρτυς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης
Ιωσήφ Δαλιβέρης ο από Δράμας

Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.683](https://doi.org/10.12681/makedonika.683)

Copyright © 2014, Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Γριτσόπουλος Τ. Α. (1960). Ο εθνομάρτυς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Ιωσήφ Δαλιβέρης ο από Δράμας. *Μακεδονικά*, 4(1), 470-494. <https://doi.org/10.12681/makedonika.683>

Ο ΕΘΝΟΜΑΡΤΥΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΙΩΣΗΦ ΔΑΛΙΒΗΡΗΣ Ο ΑΠΟ ΔΡΑΜΑΣ

Μέχρι τοῦ ἔτους 1787 ἀναφέρεται κατέχων τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον Δράμας ὁ Πάριος τὴν καταγωγὴν ἀρχιερεὺς Γεράσιμος.¹ Οὗτος ἐν τούτοις φαίνεται ὅτι παρητήθη τὸ ἔτος 1780, ἀπομακρυνθεὶς δ' ἐκ Δράμας ἐγκατεβίβασεν εἰς "Ἁγιον Ὄρος, ὅπου δι' ἰδίας δαπάνης ἀνῆγειρεν εἰς τὴν μονὴν Βατοπεδίου τὸ ἐκκλησίδιον τοῦ "Αγίου Ἀνδρέου, ἐξ οὗ σχετικῇ ἐπιγραφῇ πληροφοροεῖ ἱκανά περὶ αὐτοῦ.²

Διάδοχος τοῦ μητροπολίτου Γερασίμου ἐν τῇ μητροπόλει Δράμας ἀπὸ τοῦ ἔτους 1787, ἂν μὴ καὶ ἀπὸ τοῦ 1780, ὑπῆρξεν ὁ ἐκ Δημητσάνης Ἰωσήφ τοῦπικλὴν Δαλιβήρης.³ Τοῦτον ὁ Μ. Γεδεὼν χαρακτηρίζει πολλοῦ

¹ Ἀνθίμου Ἀλεξοῦδη, μητροπολίτου Ἀμασειας, Χρονολογικοὶ κατάλογοι τῶν ἀπὸ Χριστοῦ ἀρχιερατευσάντων κατ' ἐπαρχίας, ἐφημ. «Νεολόγος» Κωνσταντινουπόλεως, ἔτ. ΚΕ', φ. 6517, 10 Ἀπριλίου 1891. Τὸ ἀνωτόμιος γεγραμμένον σύντομον ἀρθροῖδιον περὶ Δράμας ἐν τῇ ἡμιτελεῖ «Θρησκευτικῇ καὶ Χριστιανικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ», τόμ. Β' (1937), στ. 1406, εἶναι ἀτελὲς ἐν τῇ διατυπώσει καὶ οὐχὶ ἀπηλλαγμένον χασμάτων εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς μητροπόλεως καὶ ἀναγραφῇ τῶν ἀρχιερέων. Ἐν καιρῷ μέλλομεν ν' ἀφιερῶσωμεν ἰδιον μελέτημα εἰς τὴν μητροπόλιν Δράμας. Βλ. πρὸς τὸ παρὸν Τάσου Ἀθ. Γεωργοπούλου, Ὁ Στασιὸν τῆς Ἀκοβας καὶ ἡ οἰκογένεια Λαμπαροπούλου τῆς Δημητσάνης, «Ἑλληνικά», τόμ. ΙΓ' (1953 - 54), σελ. 143, ὑποσ. 2 κἑξ.

² Μ. Γεδεών, Σημείωμα ἄνευ τίτλου ἐν «Ἐκκλ. Ἀληθείᾳ», τόμ. Ι' (1890), σελ. 223. Πρὸ τοῦ αὐτοῦ, Πατριαρχικαὶ ἐφημερίδες, ἐν Ἀθήναις 1938, σελ. 150, ἐν δὲ σελ. 151 εἰκὼν τοῦ Γερασίου.

³ Εἰς τοὺς καταλόγους τῶν ἐκ Δημητσάνης προσελθόντων ἀρχιερέων ὁ Ἰωσήφ μνημονεύεται ἀορίστως καὶ ἄνευ σοβαρῶν εἰδήσεων. Ἡ παρατήρησις ἰσχύει καὶ δι' ἄλλους ἀρχιερεῖς, περὶ τῶν ὁποίων ἡδύνατο ὁ Καστόρης τοῦλάχιστον νὰ γνωρίζῃ πολλά, τὸ μὲν διότι ὅταν αὐτοὶ ἐξήρχοντο ἀπὸ τὴν ζωὴν αὐτὸς εἰσῆρχετο, τὸ δὲ διότι εὐκόλως ἦτο δυνατόν νὰ πληροφορηθῇ παρὰ τῶν πρεσβυτέρων. Βλ. [Ε. Καστόρης], Περὶ τῆς ἐν Δημητσάνῃ Ἑλληνικῆς Σχολῆς καὶ περὶ τῶν καθιδρυτῶν καὶ πρώτων αὐτῆς διδασκάλων, ἐν Ἀθήναις 1847, σελ. 44, ὑπ' ἀριθ. 22. Τάκη Χ. Κανδηλώρου, Ἡ Δημητσάνα, ἐν Ἀθήναις 1897, σελ. 25, ὑπ' ἀριθ. 64. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Γορτυνία, ἐν Πάτραις 1898, σελ. 152, ἀριθ. 61. Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ, ἐν τῷ Ἐγκυκλ. Λεξικῷ Ἐλευθερουδάκη, τόμ. ΣΤ' (1929), σελ. 940β, ἐν λ. Ἰωσήφ, ἡ οἰκογένεια τοῦ ἀνδρὸς ἀναφέρεται Δαλιβήρης, ἐνῶ εἰς τὰ παλαιότερα

λόγου ἄξιον, πεπαιδευμένον καὶ φιλόμουσον κληρικόν.¹ Τοὺς τίτλους τούτους ὁ Ἰωσήφ δικαίῳναι ἀπολύτως καὶ μόνον ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν ἐνδείξεων, ποὺ εἶναι ἀρκούντως πειστικά. Ἔτι μᾶλλον ὁμοῦς ὁ Ἰωσήφ ὡς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης (1810 - 1821) γνωστὸς εἶναι ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, διότι ὁμοῦ μετὰ τῶν πρώτων θυμάτων τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος περιβάλλεται τὸν φωτοστέφανον τοῦ μάρτυρος πατριώτου. Ἀφοῦ ἐφυλακίσθη εὐθὺς ὡς ἤρχιζε τὸ κίνημα, τελικῶς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὡς ποιμὴν καλὸς ἔθηκεν ὑπὲρ τῶν λογικῶν προβάτων. Διὰ τὰ στερεωθῆ τὸ ἀπελευθερωτικὸν κίνημα, ἐσῴρη πρὸς τὴν ἀγχόνην καὶ ἐπότισε μὲ τὸ αἷμά του τὸ δένδρον τῆς ἐλευθερίας. Δυστυχῶς ἐλλείπουν αἱ πηγαὶ διὰ μίαν διεξοδικὴν βιογραφίαν τοῦ αὐοιδίμου ἀνδρός. Αἱ συλλεγεῖσαι σποραδικαὶ εἰδήσεις ἀδρομικῶς συνθέτουν ἀπλὴν σκιαγράφειν αὐτοῦ, τόσον ὡς μητροπολίτου Δράμας, ὅσον καὶ Θεσσαλονίκης μετὰ ταῦτα. Ἀτυχῶς οὔτε καὶ ἐκ τῶν γραπτῶν πηγῶν τῆς πατρίδος του προσφέρεται ἀξιόλογόν τι, διὰ τὰ ξερυνηθῶν τὰ τῆς καταγωγῆς του, τῆς παιδείσεως καὶ παιδικῆς ἐν γένει ἡλικίας. Ἐτσι τίποτε σχεδὸν δὲν γνωρίζομεν περὶ τῆς προτέρας ζωῆς τοῦ μάρτυρος μέχρι τῆς ἐκλογῆς του ὡς μητροπολίτου Δράμας, ἥτοι τοῦ 1787 ἢ ἴσως καὶ τοῦ 1780.

Ἀν ἡ πᾶσα ἡ μόρφωσις τοῦ Ἰωσήφ, πάντως τὰ πρώτα γραμματα αὐτοῦ προέρχονται ἀπὸ τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς του, γνωστοῦ ὄντος ὅτι καὶ πρὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς ἐν Δημητσάνῃ Ἑλληνικῆς Σχολῆς σχολεῖον ἀνεπίσημον ἐλειτούργει εἰς τὴν μονὴν τοῦ Φιλοσόφου μέχρι τοῦ 1764, δπόθεν ἐξῆλθεν ἡ πλειὰς ἐκείνῃ τῶν ἱερωμένων ἀνδρῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλουν καὶ ἡ Δημητσάνα καὶ ἡ μονὴ τῆς τὴν φήμην, ὅτι προσέφερον εἰς τὸ ἔθνος πνευματικούς ἡγέτας κατὰ τοὺς δούλους αἰῶνας.² Ὑπολογίζοντες λοιπὸν ὡς τριακονταπενταετὴ τοῦλάχιστον τὸν χρόνον τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Ἰωσήφ ἐν συνόλῳ μέχρι τοῦ 1821, ἀγόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι οὗτος ὑπῆρξε σύγχρονος, ὁμῆλιξ ἢ ἴσως καὶ ὀλίγον νεώτερος τοῦ συμπολίτου του καὶ συναθλητοῦ του πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄, ποὺ ἀσφαλῶς ἐγεννήθη περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος, μητροπολίτης δὲ Σμύρνης ἐγένετο τὸ ἔτος 1785.³ Ἰσως οἱ δύο οὗτοι ὑπῆρξαν ἐκ τῶν πρώτων μαθητῶν τῆς Σχολῆς Δημητσάνης. Ἀγνωστον ἐπίσης παραμένει τίς κατηύθυνε τὰ πρώτα βήματα τοῦ Ἰωσήφ καὶ εἰς ποίους τό-

ἔργα του Δ α λ ι β ῆ ρ η. Τὸ ἐπώνυμον τοῦτο δὲν συνητήσαμεν εἰς τὰς ἐρεῦνας ἡμῶν.

¹ Μ. Ι. Γεδεών, Πατριαρχικαὶ Ἐφημερίδες, σελ. 152.

² Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Σχολῆς Δημητσάνης, ἐν Ἀθήναις 1954, σελ. 5 - 6, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

³ Πρὸ πάντων βλ. Τάκη Χ. Κανδηλώρου, Γρηγόριος Ε΄, ἐκδ. β΄, ἐν Ἀθήναις 1921, σελ. 1 κξ., 10 κξ.

πους υπηρέτησε μέχρι της εκλογής του ως μητροπολίτου Δράμας. Όπως δὲ τότε βέβαιον φαίνεται ὅτι ἐκ νεανικῆς ἡλικίας προέκοπταν οὗτος καὶ ὅτι ἡ τύχησε νὰ συμπληρώσῃ τὰς σπουδὰς του εἰς ἀκμάζουσάν τινα σχολὴν ἣ εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσίν του ἐκ Δημητσάνης. Τόπου ποὺ συνεκέντρωναν τότε νέους φιλομαθεῖς ἦσαν πολλοί, Δημητσανιτοπαῖδες ὁμῶς συχνὰ μετέβαινον εἰς Σμύρνην. Τὸν δρόμον διὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν εἰς τοὺς ἐκ τῆς κεντρικῆς καὶ μεσημβρινῆς Πελοποννήσου κυρίως εἶχον ἀνοίξει αἱ περιπέτειαι καὶ δοκιμασίαι τῶν Πελοποννησίων μετὰ τὰ Ὀρλωφικά. Ἐκεῖ μεταβάς ἀρχικῶς ἐσταδιοδρόμησε μετ' οὐ πολὺ καὶ ὁ νεαρὸς Γρηγόριος.¹ Καὶ οἱ ἰδρυταὶ τῆς Σχολῆς Δημητσάνης πρὸ αὐτοῦ ἔκει εἶχον εὖρει τύχην.² Ὁ ἕτερος μάλιστα ἐξ αὐτῶν, ὁ Ἀγάπιος, πιθανότατα συνεδέετο μετὰ τοῦ Ἰωσήφ ἐκ νεανικῆς ἡλικίας, ὡς πρεσβύτερος δ' αὐτοῦ καὶ ἑμπειρότερος, πολὺ πιθανὸν εἶναι καὶ νὰ συνέτρεξε τὸν Ἰωσήφ εἰς τοὺς ἐν τῇ ξένη προσανατολισμούς του. Ἰσῶς λοιπὸν εἰς Σμύρνην κατέφυγεν ὁ Ἰωσήφ καὶ ἐκεῖ προώδευσε, κατευθυνόμενος ἐνδεχομένως καὶ ὑπὸ τινος ἰσχυροῦ ἀρχιερέως. Οὐδόλως ὁμως ἀπίθανον νὰ μετέβῃ καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ὑπῆρχον πλούσιοι ἔμποροι Δημητσανῖται, ἣ καὶ εἰς Ἅγιον Ὅρος, ὅπου πάλιν γνωρίζομεν ἐγκατεστημένους συγχρόνους τοῦ Δημητσανίτας, ὡς εἶναι ὁ λόγιος μοναχὸς Ὀνούφριος Κουντουρόπουλος κ.ἄ. Εἰς τι τῶν παιδευτικῶν λοιπὸν τούτων κέντρων ὤφειλεν ὁ Ἰωσήφ τὴν μόρφωσίν του, ποὺ ἀπετέλει μίαν τῶν πολλῶν ἀρετῶν του.

Ἐκεῖνο ποὺ ἐν πάσῃ περιπτώσει πρέπει νὰ ὑπογραμμισθῇ εἶναι ὅτι τύχη ἀγαθὴ ὤθησε τὸν Ἰωσήφ πρὸς τὴν Δράμαν, μετὰ τῆς ὁποίας ἐκ χρόνων παλαιῶν συνεδέετο ἡ γενέτειρα αὐτοῦ Δημητσάνα δι' ἄλλων ἐξόχων τέκνων αὐτῆς. Οὕτως εἰς τὴν παρὰ τὴν Δράμαν ἐπὶ τοῦ Παγγαίου ὄρους κειμένην μονὴν τῆς Εἰκοσιφοινίσσης καταφυγὼν δεύτερος κτίτωρ αὐτῆς ἀνεδείχθη ὁ καθαγιασθεὶς οὐκουμενικὸς πατριάρχης Διονύσιος Α' πρὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΕ' αἰῶνος.³ Ἐκ Δημητσάνης προήρχετο ὁ γνωστὸς μητροπολίτης Δράμας Ἀθανάσιος (1593 - 1608), ὅστις καὶ ἐτάφη εἰς τὴν αὐτὴν μονὴν τῆς

¹ Διδακτικὴ διὰ τὸ θέμα εἶναι ἡ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 9 Αὐγ. 1776 ἐπιστολὴ τοῦ Γρηγορίου, ἀρχιδιακόνου τότε παρὰ τῇ μητροπολίτῃ Σμύρνης Προκοπίῃ, πρὸς τὸν ἐν Τεργέστῃ ἐξόριστον πρ. Μεθώνης Ἀνθιμον Καράκαλλον. Βλ. Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Ἀνθιμος Καράκαλλος, ἐπίσκοπος Μεθώνης, ὁ ἐκ Δημητσάνης, καὶ ἡ σφωδρόν ἀλληλογραφία αὐτοῦ, ἐν Ἀθήναις 1953, σελ. 9 - 10, 23 - 24 (ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας», τόμ. ΚΔ').

² Ε. Καστόρτζη, ἐνθ' ἄνωκ., σελ. 8 - 9. Εἰς Σμύρνην ἐπίσης κατέφυγεν ἐκ νέου ὁ ἕτερος ἐξ αὐτῶν κατὰ τὴν δεινὴν δοκιμασίαν τῶν Ὀρλωφικῶν.

³ Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Μελέτη περὶ τοῦ βίου καὶ ἀκολουθίας τοῦ ἀπὸ Φιλιππουπόλεως οὐκουμενικοῦ Πατριάρχου Διονυσίου Α' τοῦ ἐκ Δημητσάνης (1466 - 1472, 1488 - 1490), μετὰ συμβολῆς εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν Φιλιππουπόλεως κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, Ἀθήναι 1955, σελ. 30 κξ., 36 κξ.

Εἰκοσιφοίνισσης.¹ Πρὸς τὴν τελευταίαν ταύτην μονὴν ὡσαύτως συνδέεται καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀθανασίου μητροπολίτης Σερρών Θεοφάνης, ὁ εἶτα Παλαιῶν Πατρῶν.² Ὁ δὲ πρωτεξάδελφός των Νεόφυτος διεδέχθη τὸν Ἀθανάσιον εἰς τὴν μητρόπολιν Δράμας (1611 - 1618), μεθ’ ὃ ἐγένετο μητροπολίτης Νικομηδείας, ἀλλὰ καὶ τὴν Εἰκοσιφοίνισσαν δὲν ἐλησμόνησε.³ Εἰς Δράμαν ἐξ ἄλλου κατέφυγε καὶ Γρηγόριος ὁ Ε’ μετὰ τὴν πρώτην του πατριαρχίαν (1798) καὶ ἐκεῖθεν εἰς Εἰκοσιφοίνισσαν⁴ πιθανώτατα ἐκ τοῦ λόγου, ὅτι τὴν ἐπαρχίαν ἐποίμαιναν ὁ συμπολίτης του ‘Ιωσήφ ἥδη πρὸ τοῦ ἔτους τούτου.

Ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς ἐγκαταστάσεώς του εἰς Δράμαν ἡ σκέψις τοῦ ‘Ιωσήφ εὐλαβῶς ἐστράφη πρὸς τοὺς προκατόχους του μητροπολίτας, τῶν ὁποίων ἠθέλησε νὰ παραδώσῃ τὰ ὀνόματα εἰς μνήμην τῶν μεταγενεστέρων. Οὕτω κατὰ Μάρτιον τοῦ ἔτους 1800 ἐπὶ τοῦ ἐξαφύλλου χειρογράφου λειτουργίας, γεγραμμένης μετὰ φιλοκαλίας ὑπὸ Λαυρεντίου ἱερομονάχου τὸ ἔτος 1736, ἰδιοχείρως ἐσημείωσεν ὁ ‘Ιωσήφ ταῦτα :⁵

‘Εν ἔτει αω’ [=1800], μηνὶ Μαρτίῳ, ἐρευνήσας κατέγραψα τὰ ἀοίδιμα ὀνόματα τῶν πρὸ ἡμῶν ἀρχιερατευσάντων ἐν τῇ μητροπόλει ταύτῃ Δράμας, ἵνα προχείρως εὐρίσκοντες οἱ μεθ’ ἡμῶς ἀρχιερατευσόντες ἀδελφοί, εἰ βούλονται μνημονεύσωσαν ἐν ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς, ὅπως ἀιωθῶμεν τῶν ἴσων παρὰ τῶν μεταγενεστέρων. ‘Εν ᾧ γὰρ μέτρον μετρήσομεν ἀντιμετρηθῆσεται ἡμῖν, κατὰ τὸν τοῦ κοινοῦ Δεσπότου καὶ Σωτῆρος λόγον ἐν Εὐαγγελλίοις.⁶

¹ Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, ‘Ο Στασινός τῆς Ἀκοβας, ἐνθ’ ἀν. σελ. 139 κξ., 149.

² Α ὕ τ. σελ. 149.

³ Α ὕ τ. σελ. 142 - 143, 150.

⁴ Α ὕ τ. σελ. 150, ἐνθα ὑποσ. 2 καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. Γενικῶς τόπος ἐξορίας Γρηγορίου τοῦ Ε’ θεωρεῖται τὸ Ἅγιον Ὄρος. Βλ. Τ. Κανδελῶρου, Γρηγόριος Ε’, σελ. 15. Ἀσφαλῶς ὁμοῦς ὁ πατριάρχης μετεκινήθη μέχρι τοῦ ἔτους 1806, ὅτε ἐκλήθη τὸ δεύτερον εἰς τὸν οἰκουμένικόν θρόνον. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι ἐκ Δράμας ὑπὸ ἡμερομηνίαν 9 ‘Ιουνίου 1799 ὑπάρχει γράμμα ἰδιοχείρου τοῦ Γρηγορίου πρὸς τὸν μέγαν δραγομάνον τῆς Πόρτας Κωνστ. Ἀλ. Ὑψηλάντην, ἀναφερόμενον εἰς τὸν οἰκτρῶς θανατωθέντα Κωνστ. Χατζερῆν, ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας. Βλ. Μητροπολίτου Ἡλίου τόλως καὶ Θείων Γενναδίου, Μία ἄγνωστος περιπέτεια τοῦ ἐθνομάρτυρος Γρηγορίου Ε’, ‘Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν’, τόμ. ΙΘ’ (1949), σελ. 233 - 234, 231. Φανερόν γίνεται ὅτι ὁ ἐκπεσὼν πατριάρχης εὗρε πλῆσιν οἰκείους ἀρχιερεῶς ἠθικῶς ἐνδοξομένους καὶ ἀνακούφιαν ἐκ τῆς δοκιμασίας.

⁵ Γ. Αμπακίη, ‘Ἐκθεσις περὶ τῶν τοῦ Μουσείου καὶ περιγηήσεις τοῦ ἔτους 1903, Δράμα, ‘Δελτίον τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας’, τευχ. Ε’ (1905), σελ. 85 - 86. Ε. Στρατή, Ἡ Δράμα καὶ ἡ Δράβησος, Σέρραι 1924, σελ. 37, 41.

⁶ Ματθ. Ζ’ 1 - 2. Πρβλ. Μαρκ. Δ’ 24. Λουκ. Γ’ 38.

Κτήτωρ τῆς ἡδῆ σωζομένης ἱερᾶς ἐκκλησίας τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου ἢ πλησίον ἐστὶ καὶ ἡ τοῦ ἀρχιερέως οἰκία ἢ Μητροπολις, ἐπάρχει δὲ μακάριος Φώτιος, μητροπολίτης Φιλίππων χρηματίσας, ὡς φαίνεται ὀπισθεν τῆς αὐτῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας τὸ ἀοίδιμον αὐτοῦ ὄνομα γεγραμμένον μετὰ κεράμων ἢ τοῦβλων, ὅπερ μνημονεύσθαι διὰ παντὸς δίκαιον, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ μόνη ἐκκλησία τῶν ὁρθοδόξων χριστιανῶν, τῶν εὐρισκομένων ἡδῆ ὀλίγων πολλῶν ἐν Δράμᾳ.

Μεταξὺ πολλοῦ διαστήματος δὲν ἡδυνήθημεν νὰ εὕρωμεν τὰ ὀνόματα τῶν κατὰ διαδοχὴν ἀρχιερατευσάντων, εἰ μὴ ἔκ τινων σκευῶν, ἅτινα ἀφιερωθέντα παρ' αὐτῶν εἶτε τῇ ἱερᾷ ἐκκλησίᾳ εἶτε τῇ μητροπόλει ἔφερον τὰ ὀνόματα αὐτῶν γεγραμμένα, ἅτινά εἰσι ὡς ἐφεξῆς ἐσημειώθησαν.

Ὑπὲρ ἀναπαύσεως
Φωτίου, Ἀντωνίου, Σάββα, Παρθενίου, Ἰακώβου, Καλλινίκου, Γρηγορίου, Γερασίμου, Ἰωσήφ, Χρυσάνθου, Παρθενίου.

Τῶν ἀρχιερέων

Ζῶντες. Παρθένιος μετετέθη εἰς Μένθυμαν, Νικόδημος μετετέθη εἰς Προῦσαν, Διονύσιος μετετέθη εἰς Βέρροϊαν, Γερμανὸς δὲ ἀπὸ Βιδύνης μετετέθη Δέρκων.

Νέφαντος μετετέθη εἰς Δέρκωνς, Ἀθανάσιος ἀπεβίωσεν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ, Μελέτιος εἰς τοὺς Ἀντικούς καταφυγών, τοῦτ' ἵκλην Ἀπόδραμος, Ἀγαθάγγελος μετετέθη εἰς Ἐφεσον, Ἰωαννίκιος δὲ ἀπὸ Ἀγκύρας ἀπεβίωσεν ἐνταῦθα. Γερμανὸς ἀπεβίωσεν ἐνταῦθα, Φιλόθεος μετετέθη εἰς Ἰμβρόν, Χρυσόστομος, ὁ νῦν ταπεινὸς μητροπολίτης 1902.¹

Ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας σελίδος τοῦ ἐξωφύλλου :

Ἐπιγραφή ἦν εὗρον γεγραμμένην ἐν μαρμάρῳ τῷ κάτωθεν τῆς σκάλας, ὃ δὲ μάρμαρον φαίνεται νὰ ἦτον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, λίαν παλαιά, ἔχει δὲ οὕτως διὰ στίχων ἱάμβων.

Αὕτη χάρις πέφνκε Κουροπαλάτη

Ἀλεξίου τε φημὶ τοῦ Μανιάκη,

φέρει καὶ τῆς σῆς διὰ γραφῆς τὸν τύπον

Παραγία δέσποινα εἰς σ(ω)τήριαν

ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ ἐπὶ ἔτους ,Ϸχνγ' ἐπὶ τῆς βασιλείας

Ἐμμανουὴλ Κομνηνοῦ, ὅπου ξυνάγονται ἔκτοτε μέχρι

τῆς σήμερον ὅπου ἔχομεν ,ζτι' [7310] ἦτοι ἀπὸ Χ(ρι-

στοῦ) αὐγ' [=1803] ἔτη χιζ' [647], ἦτοι ἐξακόσια τεσσαράκοντα ἐπτά ἔτη.²

† δὲ Δράμας Ἰωσήφ.

¹ Ὑπὸ τοῦ Λαμπάκη δὲν σημειοῦται ἂν ἔγραψεν ἡ αὐτὴ χεὶρ, ἀλλὰ προφανὲς εἶναι ὅτι ὁ Χρυσόστομος τοῦλάχιστον ἐκ τῶν ὑστέρων ἔγραψε τὸ ὄνομά του.

² Ἡ διδομένη διὰ τοῦ ἐπιγράμματος χρονολογία 6653 ἀπὸ θεμελιώσεως κό-

Ἄν καὶ ὁ ἐκδότης τῶν ἀνωτέρω χρονικῶν σημειωμάτων δὲν κάμνει λόγον περὶ τῶν γραμματικῶν γνώσεων τοῦ συντάκτου αὐτῶν, ὅμως εἰκάζομεν ὅτι αὐταὶ θὰ ἦσαν ἀνάλογοι πρὸς τὴν γλώσσαν αὐτῶν, ἔξ οὗ ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ γράψας διέθετε σοβαρὰν παιδευσιν, ἐρευνητικότητα, εὐσέβειαν καὶ ὀξύνοϊαν. Περὶ τῆς παιδεύσεως τοῦ Ἰωσήφ μαρτυρεῖ ἐπὶ πλέον τὸ γεγονός, ὅτι ἡγάπα νὰ προμηθεύεται νεοεκδιδόμενα βιβλία, ἐνίων μάλιστα ἐνίσχυε τὴν ἔκδοσιν ὕλικῶς. Οὕτω σημειοῦται εἰς τὸν κατάλογον τῶν συνδρομητῶν τῆς ἐν ἔτει 1806 ἐν τῷ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως τυπογραφείῳ ἐκδοθείσης «Ἐπιτομῆς χρονολογικῆς τῆς Γενικῆς Ἱστορίας, ἐκ τῆς Γαλλικῆς εἰς τὴν ἡμετέραν μετενεχθείσης διάλεκτον, μετὰ πλείστα σημειώσεων ἐπαυξηθείσης ὑπὸ τοῦ φιλογενοῦς Λάμπρου Ἀντωνιάδου, τοῦ ἐκ Μοισίας».¹ Ἐξ ἄλλου συνδρομητῆς ὑπῆρξε καὶ τῆς ὑπὸ Διονυσίου Πύργου, τοῦ Θεαταλοῦ, συγγραφείσης Γεωγραφίας, τὸ πρῶτον Ἐνετίσιν ἐν ἔτει 1818 ἐκδοθείσης.²

Ἡ ἀνάγκη μὲν εἰς τὸν χρόνον τῆς βασιλείας Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ (=1145 ἀπὸ Χριστοῦ), δὲν συμφωνεῖ ὅμως πρὸς τὸ σωτήριον ἔτος 1803, ἂν ὑπολογισθῇ ἡ διδομένη ἀπόστασις τῶν μνημονευομένων 647 ἐτῶν, ποῦ χωρεῖται τὰς δύο χρονολογίας, ὡς σταθερά. Οὕτε τὸ ἔτος 1803, ὅτ' ἔγραφεν ὁ Ἰωσήφ ἐπὶ τοῦ κώδικος, ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἔτος 7310 κοσμογονίας, ἀλλὰ πρὸς 7311. Θὰ ἀποκατασταθῇ τὸ σφάλμα, ἂν θεωρήσωμεν ὡς δεδομένα ἀφ' ἐνὸς 1803 τὸ ἔτος ποῦ ἔγραφεν ὁ Ἰωσήφ τὸ σημεῖωμα καὶ 6663 τὸ ἔτος τῆς ἐπιγραφῆς, ἥτοι ὀρθῶς 1145. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἡ ἀπόστασις εἶναι ἔτη 658 καὶ ὄχι 647. Ὁ Ἰωσήφ ἀπὸ τοῦ ἔτους τῆς κοσμογονίας 6663 ἀφῆρσεν ἔτη 5507 ἀντὶ 5508, ἀφαιρῶν δὲ 6663 - 5507 = 1146 παρέλιπε νὰ υπολογίσῃ εἰς τὴν στήλην τῶν δεκαδῶν τὸ κρατούμενον καὶ εὑρεν ἀποτελεσμα 1156 ἀντὶ 1146. Ὅτι ἀφῆρει 5507 φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὑπελόγισε τὸ τρέχον τότε σωτήριον ἔτος 1803 ὡς ἰσοδυναμῶν πρὸς 7310 κοσμογονίας (1803 + 5507) ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ 7311 ἥτοι 5508 + 1803. Πράγματι δὲ κατὰ τὸ ἐσφαλμένον ἀποτέλεσμα 1156 ἀντὶ 1146 τῆς ἐπιγραφῆς (ὀρθῶς 1145) ἡ ἀπόστασις μέχρι τοῦ 1803 εἶναι ἔτη 647. Ἄνευ τοῦ σφάλματος ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει χρονολογίαν ὀρθῶς 6663 = 1145. Ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου μέχρι τοῦ 1803 μεσολαβοῦν ἔτη 658. Τὸ ἔτος 1803 ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἔτος ἀπὸ θεμελιώσεως κόσμου 7311.

Τὸ βιβλίον κατέχει ἀντίτυπον ἡ Ἐθνικὴ ἡμῶν Βιβλιοθήκη ἐν ἈθINAIS ὑπὸ ἐπίσημα Ἰ σ τ ο ρ. 1423. Ὁ Ἰωσήφ μνημονεύεται εἰς τὸν κατάλογον τῶν συνδρομητῶν, σελ. 254.

² Τὸν πλήρη τίτλον βλ. ἐν Δ η μ. Σ. Γ κ ι ν η καὶ Β α λ. Γ. Μ έ ξ α, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800 - 1863, τόμ. Α', ἐν ἈθINAIS 1939, σελ. 165, ὑπ' ἀριθ. 1027 (Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 11, σχ. 40). Τὴν πληροφορίαν ὀφείλομεν εἰς τὸ Μεσαιωνικὸν Ἀρχεῖον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὁποίου θερμῶς εὐχαριστοῦμεν ἀπαξ ἔτι δι' ὅσας εὐγενῶς καὶ προθυμῶς παρέχει ἡμῖν ἐκάστοτε πληροφορίας ἐκ τοῦ εἰς δελτία συνελεγμένου ὕλικου. Ἄλλ' εἰς τὸ ὑπὸ ἐπίσημα Γ ε ω γ ρ. 4426α ἀντίτυπον τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, ὅπερ ἄς σημειωθῇ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ὅτι κατὰ τὴν ἐν φ. 1 ἔνδειξιν προέρχεται «ἐκ τῶν τοῦ Ταλαινίου Νεοφάντου, τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν», δὲν καταριθμεῖται ὁ Ἰωσήφ μεταξὺ τῶν συνδρομητῶν, τὸ δὲ ἀντίτυπον τεματίζεται ἐν σελ. 328, μεθ' ἧν ἀκλουθοῦν χάρται. Τοῦτ' αὐτὸ

κλίνουσα ἢ ἀποψις τοῦ ἐκδότου,¹ μᾶλλον ὅμως βραδύτερον, διότι κατ' αὐτὴν τὴν χρονολογίαν ἐγράφη ἡ ἀπ' εὐθείας τοῦ Ἰωσήφ ἀνωτέρω ἐπιστολὴ καὶ ἐπομένως δὲν συνέτρεχε λόγος ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος ν' ἀσχοληθῇ καὶ ὁ Χριστοφόρος. Γράφων λοιπὸν ὁ τελευταῖος οὗτος πρὸς τὸν Νικόδημον, δίδει δὴδηγίαν περὶ τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ Συναξαριστοῦ καὶ ζητεῖ ἐκ μέρους τοῦ Ἰωσήφ «διὰ τὰ μένη κρυπτόν τὸ πρᾶγμα καὶ τὰ μὴ διαδοθῇ παντελῶς ὁ λόγος, ὅτι ἡ πανιερότης του δι' οἰκείων ἀναλωμάτων θέλει τυπώσει τὴν βίβλον». Εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Χριστοφόρου ὑπάρχει καὶ ὑστερόγραφον, ἀφορῶν εἰς τὸν Ἰωσήφ, λιαν ἐνδιαφέρον, τοῦτο: «Χαρακτηριστικὰ προτε-
ρήματα... φησὶ καὶ ἐν τῇ ἐκτύπῳ καὶ κλίσει τοῦ ἀποχρῶσα, προσθήσω δὲ καὶ κτητὸν τὴν ἱκανὴν παίδευσιν, τὴν τε θύραθεν καὶ μάλιστα τῶν καθ' ἡμᾶς παιδευμάτων· προαιρετικὰ δὲ πρᾶτης, εὐπροσιτότης, εὐηκοῖα πᾶσι τοῖς ἐπ' ἀγαθῷ συμβουλευόνσιν, ἐγκράτεια καὶ τήρησις, ὥς ἐν ἀκριβείᾳ, τῶν θείων κανόνων».²

Καὶ εἶχε μὲν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1805 περατωθῇ ἡ συγγραφή τοῦ Συναξαριστοῦ ὑπὸ τοῦ υπερβολικῶς μοχθοῦντος ἐν ταῖς συγγραφαῖς καὶ ταῖς ἀσκητικαῖς κακουχίαις Νικοδήμου καὶ εἶχεν εὗρεθῇ ὁ χορηγὸς τῆς ἐκδόσεως, ἐτι δὲ εἶχεν ἐξασφαλισθῇ ἡ εὐλογία τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε', παρὰ τοῦ ὁποῖου μάλιστα καὶ παρεκινήθη ὁ Νικόδημος νὰ συγγράψῃ τὸ ἐπίμο-
χθον ἔργον,³ ἀλλ' ἡ μοῖρα δὲν ἐπεφύλαξεν εἰς τὸν ἀοίδιμον συγγραφέα τὴν

¹ Εἶναι ἀληθῶς ἀπογοητευτικὸν ὅτι ὁ πολυγραφώτατος καὶ ἐρευνητικώτατος Μ. Γεδδὼν ἀγαπᾷ νὰ παραλείπῃ οὐσιώδη τμήματα ἐγγράφων, νὰ παραθέτῃ ἀποσπάσματα σημαντικῶν κειμένων, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς χρονολογίας, ὡς δὴθεν εὐνόη-
τους, νὰ παρασιωπᾷ. Ἐν προκειμένῳ δὲν σημειοῖ πόθεν λαμβάνει τὰς περικοπὰς τῶν ἐπιστολῶν, παραλείπει τὸ ἔτος τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Χριστοφόρου καὶ προτιμᾷ νὰ ἀνθολογῇ κατὰ βούλησιν, ἀντὶ τὰ ἐκδίδῃ αὐτοῦσια τόσον σημαντικὰ ἐγγράφα. Οὕ-
τω καὶ ἡ ἔρευνα δυσχεραίνεται καὶ ὁ ἐπιστήμων τλαιπιωρεῖται.

² Μ. Ι. Γ ε δ ε ὡ ν, Ἀποσημειώματα χρονολογίου, σελ. 168.

³ Γ. Γ. Παπαδόπουλος - Γ. Π. Ἀγγελόπουλος, Τὰ κατὰ τὸν ἀοίδιμον προταθλήτην τοῦ ἱεροῦ τῶν Ἑλλήνων ἀγώνων, τὸν πατριάρχην Κων-
σταντινουπόλεως Γρηγόριον τὸν Ε', τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1865, σελ. 186 κέξ., ὅπου ἀριθ. 23 ἐπιστολὴ τοῦ Γρηγορίου ἀπὸ 12 Ἰουνίου 1816 πρὸς τοὺς προϊσταμένους τῶν εἰκοσι μοναστηρίων τοῦ Ἀθῶ, ἀπαντῶντος εἰς ἰδικὸν τους ραβάζιον περὶ τῆς εἰς τύπον ἐκδόσεως τοῦ Συναξαριστοῦ, χαρακτηριστικόν «ὡς ἀναγκαῖον ὄντος πρὸς ὠφέλειαν τοῦ τοιοῦτου πονήματος». Ἐνταῦθα προσθέτει ὁ Γρηγόριος «ὅπερ, δηλ. πό-
νημα, καὶ παρ' ἡμῶν ἐπικυρώθη, ὅτι δι' ἡμετέρας συμβουλῆς ἐπονήθη παρ' ἐκείνου, ἐρωτήσαντος ἡμᾶς ἐπὶ ζωῆτος». Ἐν ὑποσημειώσει αὐτόθι, λαμβανομένη παρὰ τοῦ Συνα-
ξαριστοῦ, ἡ γνώμη τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου Γ' τοῦ Ἀδριανουπόλιτου, μνημονεύον-
τος τῆς προτέρας τοῦ Γρηγορίου καὶ τῆς οἰκονομικῆς συμβολῆς τοῦ Ἰωσήφ, ὑπὸ ἡμερ. Μαρτίου 1817. Αὐτόθι ὑπ' ἀριθ. 24 ἐπιστολὴ τοῦ Γρηγορίου, ὡσαύτως ἀπὸ 12 Ἰουνίου 1816, ἀναφέρει ὅτι ὁ Συναξαριστὴς ἐφάνη αὐτῷ εἶναι ὠφέλιμος καὶ σω-
τήριος, διότι δι' ἀκριβείας μεγάλῃς καὶ παρατηρήσεως καὶ συλλογῆς καὶ παραθέσεως
ἐπανόστη καὶ διεκαθαρίσθη πολλὰ τοῦ προτέρου καὶ ἐλλείποντος καὶ ἐφθαρμένου, ὃν

χαρὰν νὰ ἴδῃ ζῶν ἐκδιδόμενον διὰ τοῦ τύπου τὸ ἔργον, διότι ἡ ἐκτύπωσις αὐτοῦ ἐπραγματοποιήθη μετὰ πάροδον ἐτῶν ἱκανῶν, τὸ 1819, ἄδρῶς δαπανώντος καὶ πάλιν καὶ συντόνως καὶ προθύμως εἰς μνήμην τοῦ Νικοδήμου προσφέροντος τοῦ Ἰωσήφ, μητροπολίτου Θεσσαλονίκης πλέον.¹ Ἀπὸ πλευρᾶς Δημητσάνης ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Νικοδήμου συναντῶνται τέσσαρα, οὐχὶ τυχαῖα, πρόσωπα ἐκεῖθεν προερχόμενα, πιθανώτατα δὲ ἀποτελοῦντα ἀπὸ κοινοῦ μᾶλλον ἢ μεμονωμένως τὸ πνευματικὸν περιβάλλον τοῦ Ναξίου λογίου μοναχοῦ. Εἶναι ταῦτα ὁ πατριάρχης Γρηγόριος, ὁ Δράμας - Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ, ὡς εἶδομεν, ὁ γνωστὸς διδάσκαλος καὶ ἰδρυτὴς τῆς ἐν Δημητσάνῃ Σχολῆς Ἀγάπιος ἱερομόναχος, ὁ Λεονάρδος, μετὰ τοῦ ὁποίου ὁ Νικόδημος συνεξέδωκε τὸ Πηδάλιον ἐν Λειψίᾳ τὸ ἔτος 1800 τὸ πρῶτον,² καὶ ὁ Ὀνούφριος Κοντούρης, ὁ Ἰβηρίτης μοναχός, ὁ τὸν βίον τοῦ Νικοδήμου συνοπτικῶς προτάξας ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ ἐκδοθέντος Ἐνετίῃσι τὸ 1819 τριτοῦμου ἔργου τοῦ Νικοδήμου «Παύλου... αἱ ἸΔ' ἐπιστολαί, ἐρμηνευθεῖσαι μὲν ἑλληνιστὶ ὑπὸ... Θεοφνυλάχτου... μεταφρασθεῖσαι δὲ... παρὰ Νικοδήμου...»,³ γνωστὸς δὲ καὶ ἐξ ἄλλων ἁγιορειτι-

καὶ διὰ συμβουλῆς ἡμετέρας ὁ μακαρίτης ἐκεῖνος ἐπεχειρίσθη πρὸ χρόνων. "Οθεν καὶ διὰ ζήλου ἀπὸ κοινοῦ ἐράνου τοῦ τε πανιερωτάτου ἁγίου Θεσσαλονίκης κυρίου Ἰωσήφ καὶ τῶν ἱερῶν μοναστηρίων καὶ ἱερῶν κοινοβίων καὶ σκήσεων... εἰς τύπον ἐξεδόθη...". Ἄν τὸ «εἰς τύπον ἐξεδόθη» ἔχη κυριολεκτικὸν νόημα, ὡς φαίνεται, ἡ ἐπιστολὴ πρέπει νὰ χρονολογηθῇ μετὰ διετίας. Περαιτέρω, ὑπ' ἀριθ. 25, ὑπάρχει συστατικὴ τοῦ Γρηγορίου ἀπὸ Μαΐου 1817 διὰ τοὺς ἀποδημοῦντας εἰς Ἐνετίαν πρὸς ἐκτύπωσιν τοῦ Συναξαριστοῦ μοναχοῦ, ἐν ὑποσημειώσει δὲ συστατικῇ τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου Γ' κατὰ Μάρτιον 1817, μετατυπούμενῃ ἐκ τοῦ Συναξαριστοῦ.

¹ Ἰδοὺ ὁ πλήρης τίτλος τοῦ βιβλίου: Συναξαριστὴς τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ πάλαι μὲν ἑλληνιστὶ συγγραφείς ὑπὸ Μαυρικίου διακόνου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, νῦν δὲ δεύτερον μεταφρασθεὶς ἀμέσως ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ χειρογράφου Συναξαριστοῦ καὶ μεθ' ὅσης πλείστης ἐπιμελείας ἀνακαθαρθεὶς, διορθωθείς, πλατυνθεὶς, ἀναπληρωθεὶς, σαφηνισθεὶς, ὑποσημειώσεσι διαφόροις καταλαϊσθεὶς καὶ εἰς τρεῖς τόμους διαιρεθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐν μοναχοῖς ἐλαχίστου Νικοδήμου Ἀγιορείτου δι' ἀδράς δὲ δαπάνης καὶ συντόνου σπουδῆς τε καὶ προθυμίας τοῦ πανιερωτάτου ἁγίου Θεσσαλονίκης κυρίου Ἰωσήφ καὶ τῶν εἰκοσι ἱερῶν μοναστηρίων τοῦ ἁγίου Ὁρους, σκήτεων τε καὶ καλλίων καὶ τῶν φιλοχρίστων συνδρομητῶν, τῶν ἐν τῷ τέλει τῆς βίβλου ὀνομαστὶ καταγραφέντων, τύποις ἤδη λαμπροῖς ἐκδοθεὶς εἰς κοινὴν ἀπάντων τῶν ὀρθοδόξων ὠφέλειαν, συνεργείᾳ καὶ σπουδῇ τῶν ἐλαχίστων ἱερομονάχων Στεφάνου καὶ Νεοφύτου τῶν Ἀγιορειτῶν..., ἐν Βενετίᾳ 1819, ἐν τῇ τυπογραφίᾳ Πάνου Θεοδοσίου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, σ. 40. Βλ. Δ. Γ κ ι ν η καὶ Β. Μ έ ξ α, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 191-192, ἀριθ. 1195.

² Α ὕ τ., σελ. 3-4, ἀριθ. 15.

³ Α ὕ τ., σελ. 189, ἀριθ. 1188. Ὁ «Βίος ἐν συνόψει τοῦ μακαρίου καὶ αἰοδίμου διδασκάλου Νικοδήμου Ἀγιορείτου, συγγραφῆς τῆς παρουσίας βίβλου, συγγραφείς παρὰ τοῦ ὁσιολογιωτάτου κυρίου Ὀνούφριου Ἰβηρίου» καταλαμβάνει τὰς σελίδας ια' καὶ ιβ' τοῦ βιβλίου.

κῶν χειρογράφων.¹ Εἰς τὸν χαλκέντερον Νικόδημον πολλὰ ὀφείλει ἡ ὀρθοδοξία καὶ ἡ ἱστορία τῶν γραμμάτων κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς δουλείας.²

Κατὰ τὰ ἔτη 1808 - 1809 ὁ Δράμας Ἰωσήφ διτελεῖ μέλος συνοδικὸν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχικῆς Συνόδου. Τοῦτον συναντῶμεν εἰς τὰς ἐπομένους συνοδικὰς πράξεις. Ἐν πρώτοις αἰτήσῃ αὐτοῦ ἐκλέγεται τὸν Φεβρουάριον τοῦ ἔτους 1808 Ἐλευθερουπόλεως ὁ ἱερομόναχος Παΐσιος³ ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος ἀρχιερέως Μακαρίου. Τὴν 12 Αὐγούστου 1808 ὑπογράφει δύο συνοδικὰς ἐπιστολάς ἐπὶ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε', τὴν μὲν πρὸς τοὺς ἡγουμένους τῶν ἐν Ἐλασσῶνι μονῶν περὶ τῆς παρ' αὐτῶν εἰσφορᾶς,⁴ τὴν δὲ πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἐλασσῶνος περὶ τοῦ ἰδίου θέματος.⁵ Τὸν Νοέμβριον τοῦ ἰδίου ἔτους 1808, ἔχων καὶ τὴν γνώμην τοῦ Ἐλασσῶνος Ἰωαννικίου, ὑπογράφει τὸ ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Πολυκάρπου ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος Ἀνθίμου,⁶ ἔτι δὲ συνοδικὸν εὐεργετήριον γράμμα πρὸς τὸν ὁστιάριον τῆς Μ. Ἐκκλησίας Κωνσταν-

¹ Οὗτω π. χ. ὁ ὑπ' ἀριθ. 4619 (499) χροφ. κώδιξ τῆς μονῆς Ἰβήρων τοῦ ΠΗ' αἰ. ἀνήκειν εἰς τὸν Ὀνούφριον, προερχόμενος ἐκ τῆς ἐν τῇ Σχολῇ Δημητριάδης διδασκαλίας κατὰ τὸ ἔτος 1795. Βλ. Σ π. Π. Δάμπερο, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἑλληνικῶν κωδίκων, τόμ. Β', ἐν Κανταβριγίᾳ 1900, σελ. 157. Πρὸ βλ. Τάσου Ἀθ. Γριτσόπουλου, Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς Βιβλιοθήκης Σχολῆς Δημητριάδης, ἐν Ἀθήναις 1954, σελ. 7.

² Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ σημειοῦμεν τὴν γνωστὴν ἡμῖν περὶ τοῦ ἀνδρὸς βιβλιογραφίαν, ἃν καὶ τὰ σοφάδην γεγραμμένα δὲν συνθέτουν ἀνταξίαν τῆς μορφῆς αὐτοῦ μελέτην. Κ. Ν. Σάθας, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, σελ. 624 - 626. Εὐθυμίου μοναχοῦ, Βίος Νικοδήμου, ἐκδοθεὶς ὑπὸ Σπ. Λαυριώτου, «Γρηγόριος Παλαμάς», τόμ. Ε' (1921), σελ. 636 κξξ, τόμ. Σ' (1922), σελ. 210 κξξ. Ἀρχ. Ἐμ. Ι. Καρπαθίου, Νικόδημος Ἀγιορείτης, «Ἐκκλησία», τόμ. ΙΓ' (1935), φ. 7 - 13. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης, «Μακεδονικά», τόμ. Α' (1940), σελ. 38 - 57. Ι. Θ. Κολιτσάρα, Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης, «Ἀκτίνες», τόμ. ΙΣ' (1953), σελ. 400 κξξ. τ. ΙΖ' (1954), σελ. 30 - 35. D. Y. Economides, Nicodim Aghioritul (1748 - 1809), ἐν «Biserica Ortodoxa Romana», τόμ. LIX (1941), σελ. 51-68 (καὶ ἰδιαιτέρως εἰς ἀνάτυπον, ἐν Βουκουρεστίῳ 1951, σελ. 21).

³ Καλλινίκου Δελικάνη, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τόμ. ΚΗ' (1906), σελ. 305.

⁴ Παπαδοπούλου - Ἀγγελοπούλου, Τὰ κατὰ τὸν αἰδίδμον. Γρηγόριον τὸν Ε', τόμ. Α', σελ. 92.

⁵ Αὐτ., σελ. 94. Ἡ χρονολογία τοῦ γράμματος τούτου ἀντὶ αὐκ' = 1820 πρέπει νὰ διορθωθῇ εἰς αὐγ' = 1808, ἀφοῦ πλὴν τῶν ἄλλων λόγων πρόκειται περὶ ταυτοχρόνον εἰδοποιήσεως τοῦ οἰκείου ἱεράρχου διὰ τὸ αὐτὸ ζήτημα, δι' ὃ ἐγράφη καὶ ἡ προηγουμένη ἐπιστολή.

⁶ Καλ. Δελικάνη, Τὰ ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ πατριαρχικοῦ Ἀρχιεπισκόπου σφδόμενα ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα... Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων καὶ Κύπρου, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1904, σελ. 515.

ντίνον Κορέσιον, καθιστάμενον κανονικὸν ἔξαρχον τῶν ἐν Σάμῳ σταυροπηγιακῶν μοναστηρίων.¹ Λήγοντος τοῦ ἔτους 1808, τῶν ἐργασιῶν τῆς ὑπὸ τὸν πατριάρχην Καλλίνικον τὸν Ε' πατριαρχικῆς Συνόδου μετέχων ὁ Ἰωσήφ παρίστατο κατὰ τὴν ἀγγελίαν τῆς εἰς Ἱεροσόλυμα ἐπισυνβάσεως πυρκαϊᾶς, ὅτε οἱ ἄρχιερεῖς, πληροφορηθέντες τὰ γενόμενα, κατὰ τὴν ἔμμετρον διήγησιν Προκοπίου Ναζιανζηνοῦ,

ὅλοι πικρῶς κατέκλαυσαν, ὅλοι ἀναστενάξαν,
μετὰ κλαυθμοῦ ὀδυνῶς ἅπαντες ἐφρονάξαν....
'Ο Ἀθηνῶν Γρηγόριος, ὁ ἐκ τῆς Χερσονήσου,
Δράμας ἦν τότε Ἰωσήφ, ὁ ἐκ Πελοποννήσου....²

Τὸν Μάρτιον τοῦ ἐπομένου ἔτους 1809 τὸν Ἰωσήφ εὐρίσκομεν ὑπογράφοντα ἔντυπον σιγίλλιον τοῦ ἰδίου πατριάρχου Καλλίνικου Ε', δι' οὗ συνιστᾶται πρὸς τοὺς μητροπολίτας καὶ χριστιανούς ὑποταγὴ εἰς τὴν ὀθωμανικὴν ἔξουσίαν.³ Φανερὸν εἶναι ὅτι τοιαῦται πράξεις κατ' ἐπιβολὴν τῶν κρατούντων ἀπελύοντο καὶ δὲν ἦσαν σπάνιαι. Κατὰ Μάϊον τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1809 ὁ Ἰωσήφ καὶ οἱ ἐνδημοῦντες ἄρχιερεῖς προσέβησαν εἰς τὴν ἐκλογὴν νέου πατριάρχου, τοῦ ἀπὸ Μυτιλήνης Ἱερεμίου Δ', ἀντὶ τοῦ παυθέντος Καλλίνικου Ε'.⁴ Μετὰ τὴν παῦσιν τοῦ Καλλίνικου Ε' οἱ συνοδικοὶ ἄρχιερεῖς εἶχαν διχασθῆ, ἐπρόκειτο δὲ νὰ ἀνακαλέσουν εἰς τὸν οἰκουμένικον θρόνον Γρηγόριον τὸν Ε', ἀλλὰ δυναστικῶς ἐπεβλήθη ὁ Ἱερεμίας Δ', ὁπότε κατὰ χαρακτηριστικὰς πληροφορίας 'Αγιορείτου μοναχοῦ οἱ φίλα προσκείμενοι πρὸς τὸν Γρηγόριον, ἐν οἷς ὁ γέρον Ἡρακλείας, ὁ Ἀθηνῶν καὶ ὁ Δράμας, ἠτοιμάζοντο διὰ τὰς ἐπαρχίας των.⁵ Ἐν τούτοις τοῦ Δράμας ἡ παραμονὴ παρετάθη κατὰ τι ἀκόμη χρόνον διάστημα ἐν Κωνσταντινουπόλει, διότι συναντῶμεν αὐτὸν εἰς ἐπισήμους ἐκκλησιαστικὰς πράξεις. Τὸν Αὐγουστον 1809 ὑπογράφεται εἰς σιγίλλιον Ἱερεμίου Δ', περὶ ἀποκαταστάσεως

¹ Ἐπὶ Ἱ. Σταματιάδου, Σαμιακά, τόμ. Δ', Σάμος 1886, σελ. 272.

² Προκοπίου Ναζιανζηνοῦ, Διήγησις συνοπτικὴ διὰ στίχων πολιτικῶν ὁμοιοκαταλήκτων περὶ τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐπισυνβάσεως πυρκαϊᾶς... ἐν Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Ἀνάλεκτα ἱεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας, τόμ. Γ', ἐν Πετρούπολει 1897, σελ. 344.

³ Β. Α. Μυστακίδου, Ἱστορικαὶ εἰδήσεις περὶ Κουρούτσου, «Παρνασσός», τόμ. ΙΑ' (1887/88), σελ. 305, ξβ'. Τὸ ἔγγραφον εἶναι ἀνέκδοτον ὑπ' ἀριθ. 4 τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας. Βλ. Ε. Ι. Σαβράμη, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Δημοκρατίας, «Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», τόμ. Θ' (1932), σελ. 238.

⁴ Τὸ σχετικὸν ὑπόμνημα καταστρωθὲν εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 334 πατριαρχικὸν κώδικα φέρει τὴν ὑπογραφὴν καὶ τοῦ Ἰωσήφ. Μ. Α. Χαμουδούλου, Πατριαρχικαὶ πινακίδες, «Ἐκκλ. Ἀλήθεια», τόμ. Β' (1881/82), σελ. 294.

⁵ Μαν. Ι. Γεδεών, Εἰκοσαετής πατριαρχικὴ ἱστορία κατόπιν θυέλλης 1791 - 1811, ἐν Ἀθήναις 1927, σελ. 24 - 25 (ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας», τ. Ε').

τῆς ‘Εξαρχίας Γηρομερίου.¹ ‘Επομένως εἰς Δράμαν θὰ ἐπέστρεψε τὸ φθινοπώρον τοῦ 1809. ‘Αλλὰ μετ’ οὐ πολὺ θανόντος τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Γερασίμου (1788 - 1810),² τὸν Νοέμβριον τοῦ 1810 ὁ ‘Ιωσήφ μετατίθεται εἰς Θεσσαλονίκην προαχθεὶς,³ εἰς δὲ τὴν Δράμαν μετατίθεται ὁ Προϊλάβου Παρθένιος.

‘Ὡς ἐκκλησιαστικὴ ἐπαρχία ἡ Δράμα ἦτο πτωχὴ τόσον, ὥστε εἰς τὸ παρελθὸν ἱεράρχαι αὐτῆς ἐδυσκολεύοντο ν’ ἀνταποκριθοῦν εἰς τὰς πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον ὑποχρεώσεις των. ‘Εκ τοῦ λόγου τούτου κυρίως ἐσημειώθησαν παλαιότερον ἄλλεπάλληλοι ἐνώσεις τῆς Δράμας μετὰ τῶν Φιλίππων, Νευροκοπίου, Ζιχνῶν κλπ., ἀλλὰ καὶ ἔριδες ἀρχιερέων Δράμας πρὸς ὁμοῦρους, δοάκις ἀπεσπῶντο αἱ ἀνωτέρω ἐπαρχίαι. ‘Η μετὰθεσις τοῦ Δράμας ‘Ιωσήφ εἰς τὴν μητρόπολιν Θεσσαλονίκης ἀναμφισβητήτως ὑπῆρξε πρᾶξις ἀναγνωρίσεως τῆς ἀξίας αὐτοῦ καὶ συγχρόνως ἀποκαταστάσεώς του εἰς μεγαλυτέραν ἐπαρχίαν πρὸς ἀνάπτυξιν μεζήονος δραστηριότητος. Τίνα τὰ εἰς τὴν μετὰθεσίν του συνεργήσαντα πρόσωπα δὲν γνωρίζομεν. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ διέτριβεν ἀκόμη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ ‘Ιωσήφ κατὰ τὸν χρόνον τοῦ θανάτου τοῦ Γερασίμου Θεσσαλονίκης.⁴

¹ Μητροπολίτου Σάρδεων Γεράσιμου, ‘Επισκοπικοὶ κατάλογοι τῶν ἐν ‘Ηπειρῷ καὶ ‘Αλβανίᾳ ἐπαρχιῶν τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, ‘Ηπειρωτικὰ Χρονικά», τόμ. ΙΒ’ (1937), σελ. 52. Σ. Π. Οἰκονόμου, ‘Η ἐν Θεσπονίᾳ σταυροπηγιακὴ μονὴ Γηρομερίου, ‘Εκκλ. ‘Αλήθεια», τόμ. Θ’ (1899), σελ. 455.

² Τὸ ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ του σουλτανικὸν βεράτιον ἄνευ χρονολογίας βλ. ἐν Μιχ. ‘Αθ. Κάλινδερη, Τὰ λυτὰ ἔγγραφα τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης, ἐν Θεσσαλονίκῃ 1951, σελ. 78 - 84.

³ Κ. Α. Δελιζάνη, ‘Επισκοπικοὶ κατάλογοι, ἐνθ’ ἀνωτ., σελ. 317. ‘Ο συνταχθεὶς ὑπὸ ‘Ανωμόμου, Κατάλογος μητροπολιτῶν Θεσσαλονίκης ἐκ τοῦ ἀρχείου τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ‘Γρηγόριος Παλαμάς», τόμ. Ζ’ (1923), σελ. 76 - 77, ὅπου ἔτος μετὰθέσεως τοῦ ‘Ιωσήφ εἰς Θεσσαλονίκην σημειοῦται τὸ 1815, εἶναι ὅλως πρόχειρος. ‘Εντεῦθεν βλ. Γε. Ι. Κονιδάκη, ἐν τῇ ‘Θρησκευτικῇ καὶ Χριστιανικῇ ‘Εγκυκλοπαιδείᾳ», τόμ. Γ’ (1940), στ. 1044 - 1045, ἐν λ. Περβλ. Μητροπολίτου ‘Αμασείας ‘Ανθίμου ‘Αλεξούδη, Χρονολογικοὶ κατάλογοι..., ‘Νεολόγος» Κωνσταντινουπόλεως, φ. 6369, 9 ‘Οκτωβρίου 1890, ὅπου ἐπίσης ἡ ἀρχιερατεία τοῦ Γερασίμου παρατείνεται μέχρι τοῦ 1814, ἡ δ’ ἐκλογὴ τοῦ ‘Ιωσήφ τίθεται εἰς τὸ ἔτος 1815.

⁴ ‘Επὶ τῇ εὐκαιρίᾳ παρατίθεται ἐνταῦθα ἡ κυριωτέρα περὶ τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης βιβλιογραφία. L. P e t i t, Les évêques de Thessalonique, ‘Échos d’ Orient», τόμ. IV (1901), σελ. 136 κξξ. Περβλ. τόμ. V (1902), σελ. 26 κξξ., τόμ. VI (1903), σελ. 292 κξξ., τόμ. VIII (1905), σελ. 272 κξξ., τόμ. XVIII (1918), σελ. 236 κξξ. V. L a u r e n t, La liste episcopale du Synodicon de Thessalonique, ‘Échos d’ Orient», τόμ. XXXVI (1933), σελ. 300 κξξ. B. A. Μυστακίδου, Διάφορα περὶ Θεσσαλονίκης σημειώματα. Δ’ Μητροπολίται Θεσσαλονίκης, ‘Ο ἐν Κωνσταντινουπόλει Φιλολογικὸς Σύλλογος», τόμ. ΚΖ’ (1900), σελ. 377 κξξ. Τοῦ αὐτοῦ, ‘Επισκοπικοὶ κατάλογοι, ‘Επετηρὶς ‘Εταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν»,

Ἄν καὶ δὲν ὑπάρχουν πηγὰι περὶ τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ δράσεως τοῦ Ἰωσήφ, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι οὗτος ἀνταπεκρίθη ἱκανοποιητικῶς καὶ εἰς τῆς νέας καὶ μεγαλυτέρας ἐπαρχίας τὰς ἀπαιτήσεις. Ἐκ τῶν ὀλίγων ὑπαρχουσῶν εἰδήσεων θὰ παρακολουθήσωμεν τὰ κατ' αὐτὸν μέχρι τῆς ἀγ-
χόνης. Ἐν πρώτοις ἐν ἀρχῇ χειρογράφου τοῦ ΙΕ' ἢ ΙΣ' αἰ., ἀνήκοντος εἰς τὴν μονὴν Βλαταίων, ὑπάρχει ἡ ἀκόλουθος σημείωσις «αωιβφ = 1812 Φε-
βρουαρίῳ β' ἦλθεν ὁ ἅγιος Θεσσαλονίκης κῆρ Ἰωσήφ. Ὁ γράφας σύν-
γκελλος Ἀνθίμος». ¹ Πρόκειται περὶ ἐνθυμήσεως, ἐξ ἧς πληροφοροῦμεθα ἐπίσκεψιν τοῦ οἰκείου μητροπολίτου εἰς τὴν μονήν. Κάτι παρόμοιον ἐξάγε-
ται ἐξ ἄλλου χρονικοῦ, καταχωριζομένου εἰς τὸν ἀρχαιότερον κώδικα τῆς ἐκ-
κλησίας τῆς Παναγούδας, ἀναγόμενον εἰς τὸ ἔτος 1789, ἐκ τοῦ ὁποίου μαν-
θάνομεν ὅτι ἐνώπιον τοῦ κυριάρχου ἀρχιερέως ἔθεωρήθη ὁ λογαριασμὸς τοῦ
ἐπιτρόπου Γ. Παΐκου, κατ' Ἰούνιον τοῦ ἔτους 1815. Τὸ χρονικὸν τοῦτο
ἰδιοχείρως ἔγραψε καὶ ἐν τέλει ὑπέγραψεν ὁ μητροπολίτης οὕτως γ' Ὁ Θεσ-
σαλονίκης Ἰωσήφ ὑποβιβαιοῦ. ²

Χρηνοῦσης τῆς ἐπισκοπικῆς ἑδρας Σερβίων καὶ Κοζάνης, τῆς ὑπὸ τὴν
μητρόπολιν Θεσσαλονίκης ὑπαγομένης, τὸ ἔτος 1815 ὁ Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ
προώρισεν ὡς ἐπίσκοπον τὸν ἱερέα Βενιαμίν, τὴν ἐκλογὴν τοῦ ὁποίου ἐκύ-
ρωσε τὸ πατριαρχεῖον κατὰ τὰ κεκανονισμένα, ἐν τέλει δὲ ἐπεκύρωσε διὰ
βερατίου ὁ σουλτάνος Μαχμούτ Β'. Τὸ τουρκικὸν γράμμα φέρει ἡμερομη-
νίαν 15 Σιαμπάν 1230 ἔτους Ἐγίρας, ἥτοι 23 Ἰουλίου 1815 σωτηρίου. ³
Τὸν Βενιαμίν τοῦτον Σερβίων καὶ Κοζάνης θὰ συναντήσωμεν πάλιν εὐθύς
κατωτέρω.

Κατὰ τὴν τρίτην πατριαρχίαν Γρηγορίου Ε' ὁ Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ
ἐκλήθη καὶ πάλιν ὡς μέλος συνοδικὸν τῆς πατριαρχικῆς Συνόδου κατὰ τὰ
ἔτη 1819 - 1821, καθ' ἃ διέμενεν εἰς τὴν βασιλεύουσαν καὶ δὲν ἐπέπρωτο νὰ

τόμ. ΙΒ' (1936), σελ. 176 (ἀτελῆ). Μ. Ι. Γεδών, Σημειώσεις εἰς ἀναγραφὰς μη-
τροπολιτῶν Θεσσαλονίκης, «Εκκλ. Ἀλήθεια», τόμ. ΚΙ' (1903), σελ. 254 - 258,
437 - 439 (ἡ συνέχεια φαίνεται διακοπείσα). Π. Γ. Ζεργέτιου, Θεσσαλονικέων
μητροπολιτὰν ἀπὸ Θεωνᾶ... μέχρι Ἰωάσαφ Ἀργυροπούλου, Byzantinische Zeit-
schrift, τόμ. XII (1903), σελ. 131 - 152. Τοῦ αὐτοῦ, Νεόφυτος Δαμαλάς μη-
τροπολίτης Θεσσαλονίκης 1680 - 1686, «Γρ. Παλαμάς», τόμ. Δ' (1920), σελ. 561 - 562.

¹ Β. Α. Μυστακίδου, Διάφορα περὶ Θεσσαλονίκης σημειώματα, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 384.

² Αὐτ., σελ. 386. Ἐνταῦθα ἐν πίνακι ὑπ' ἀριθ. 5 πανομοιότυπον τῆς ὑπο-
γραφῆς τοῦ Ἰωσήφ ὡς Θεσσαλονίκης, εἰλημμένης ἐκ τῆς ἐν λόγῳ θεωρήσεως τοῦ
λογαριασμοῦ. Τοῦτ' αὐτὸ τὸ πανομοιότυπον ἐπανεκδίδεται ὑπὸ τοῦ ἰδίου Β. Α.
Μυστακίδου, Ἱστορικαὶ εἰδήσεις περὶ Κουρούτσεμου, «Πατριασμός», τόμ. ΙΑ' (1887/88), ἀριθ. 1 ἐν τῷ παρενθέντῳ πίνακι.

³ Α. Σιγάλα, Πατριαρχικαὶ πράξεις, φερμάνια καὶ ἄλλα τινὰ ἔγγραφα, «Μακεδονικά», τόμ. Α' (1940), σελ. 284 - 294.

ἐπιστρέψῃ πλέον εἰς τὴν μητρόπολιν του. Κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα συναντῶμεν αὐτὸν ὡς ἑξῆς :

Τὴν 1ην Ἀπριλίου 1819 εἰς συνοδικὴν ἐπιστολὴν Γρηγορίου Ε' πρὸς τὸν πρῶτον Ρόδου Παῖσιον, ψηφισθέντα μητροπολίτην Μεσημβρίας.¹ Τὴν 13ην Ἰουνίου ἰδίου ἔτους εἰς συνοδικὸν καὶ πατριαρχικὸν γράμμα περὶ ἑφ' ἅπαξ καταβολῆς ἀντὶ τῆς καθωρισμένης ἐτησίας εἰσφορᾶς τῆς μονῆς Ἀγίου Νικολάου Σίτζας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ρέοντος καὶ Πραστοῦ.² Τὸν Ἰούλιον 1819 ὑπογράφει τέσσαρα γράμματα, ἥτοι συνοδικὸν εὐεργετήριον περὶ ἀναγνωρίσεως τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου ὡς γενικοῦ ἱεροκήρυκος τῆς Μ. Ἐκκλησίας,³ σιγίλλιον πατριαρχικὸν περὶ τοῦ ἐν Σμύρνῃ φιλολογικοῦ γυμνασίου⁴ καὶ ὅμοιον περὶ τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει μονῆς Σταυρονικήτα.⁵ Τὸν Αὐγουστον τοῦ 1819 ὑπογράφει συνοδικὸν γράμμα κατὰ κολυβάδων καὶ περὶ τῆς ἱερᾶς μεταλήψεως,⁶ ὅμοιον περὶ ἑφ' ἅπαξ καταβολῆς ἐτησίων εἰσφορῶν τῆς σταυροπηγιακῆς γορτυνιακῆς Μονῆς τῆς Αἰμυαλοῦς⁷ καὶ σιγίλλιον περὶ τῆς μονῆς τῶν Ἀγίων Ἀναγύρων Λακεδαίμονος.⁸ Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1819 ὑπογράφει συνοδικὸν γράμμα ὑπὲρ τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει μονῆς τοῦ Ξενοφῶντος,⁹ τὸν δὲ Νοέμβριον ὑπογράφει τὸ περιφημον διαλυτικὸν

¹ Γ. Γ. Παπαδοπούλου - Γ. Π. Ἀγγελόπούλου, Τὰ κατὰ τὸν αἰδίδιμον... Γρηγόριον τὸν Ε', τόμ. Α', σελ. 100. Ἡ ὑπογραφή ὁ Θεσσαλονίκης Μελέτιος δέον νὰ διορθωθῇ εἰς Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ.

² Α ὕ τ., σελ. 96.

³ Α ὕ τ., σελ. 108. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἃς διορθωθῇ ἐν τῷ γράμματι τοῦτῃ ἡ ὑπογραφή τοῦ Δέγκων Γεράσιμου εἰς τὸ ὀρθὸν Δέγκων Γρηγόριος.

⁴ Α ὕ τ., σελ. 154.

⁵ Γ α β ρ ι ῆ λ Σταυρονικήτιανου, Σιγίλλιον πατριάρχου Γρηγορίου Ε'..., «Γρ. Παλαμᾶς», τόμ. Δ' (1920), σελ. 308.

⁶ Μ α ν. Ι. Γ ε δ ε ὶ ω ν, Κανονικαὶ διατάξεις, τόμ. Β', ἐν Κωνσταντινουπόλει 1889, σελ. 155. Περβλ. Μ α ν s i, Sacrorum consiliorum nova et amplissima collectio, τόμ. XI, Παρίσιος 1909, σελ. 82.

⁷ Τ ά σ ο υ Ἀ θ. Γ ρ ι τ σ ο π ο ὕ λ ο υ, Ἡ παρὰ τὴν Δημητσάναν μονὴ Παναγίας τῆς Αἰμυαλοῦς, ἐν Ἀθήναις 1949, σελ. 29, ὁπόθεν καὶ τὸ πανομοιότυπον τῆς ὑπογραφῆς του. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ διορθωτέα εἶναι μεταξὺ τῶν ὑπογραφῶν τῶν συνοδικῶν ἀρχιερέων ἡ πρώτη, μὴ ἀνήκουσα εἰς τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον, ἀλλ' εἰς τὸν Καισαρείας Ἰωαννίκιον. Εἰς τὸ περαιτέρω, σελ. 30 - 31, ἐκδιδόμενον ἐπιτίμιον τοῦ ἰδίου πατριάρχου ἡ πρώτη εἰς τὸ ἄκρον ἀριστερὸν ὑπογραφή δὲν εἶναι τοῦ Γρηγορίου Ε' ἀλλὰ τοῦ Δέγκων Γρηγορίου, ἡ δὲ τελευταία δὲν εἶναι τοῦ Κυζίκου ἀλλ' ἀναγνωστέα † ὁ Β υ ζ ί η ς (sic) Ἰ ε ρ ε μ ί α ς. Ἐπίσης δέον νὰ διορθωθῇ: ὁ Μαρωνείας Κωνσταντῖνος ἀντὶ Κωνσταντίνος.

⁸ Τ ά σ ο υ Ἀ θ. Γ ρ ι τ σ ο π ο ὕ λ ο υ, Κατάλογος τῶν ἐν τῷ Ἱστορικῷ Ἀρχεῖφ Σπάρτης χειρογράφων κωδίκων καὶ λοιπῶν ἐγγράφων, «Ἀθηνᾶ», τόμ. Ν5' (1952), σελ. 41. Ἡ ὑπογραφή Θεσσαλονίκης Γεράσιμος κατὰ Μάϊον 1815 ἐν τῷ αὐτόθι, σελ. 42, ἀριθ. 10, περιγραφομένη σιγίλλῳ τῆς μονῆς Ἀγ. Τεσσαράκοντα ἔχει ἀναγνωσθῇ ἐσφαλμένως.

⁹ L o u i s P e t i t, Actes de Xenophon, Πετροῦπολις 1903, σελ. 90.

γράμμα Γρηγορίου τοῦ Ε' ἐπὶ τοῦ παρ' αὐτοῦ συννοικισίου τοῦ διακόνου Προκοπίου Καριτζιώτου, τοῦ εὐλογηθέντος ὑπὸ τοῦ Τριπολιτζᾶς κακο Διο-
νυσίου.¹ Τὸ αὐτὸ τέλος ἔτος 1819 ἄνευ μηνὸς ἀπαντᾷ ὑπογεγραμμένος εἰς
γράμμα πατριαρχικὸν περὶ τῆς σχολῆς Δέρκων, τῆς προνοίᾳ τοῦ σοφοῦ μη-
τροπολίτου Δέρκων Γρηγορίου λειτουργούσης.² Εἰς τὸν μῆνα Αὐγούστου
τοῦ 1819 προσγράφεται συνοδικὸν ἐπιτίμιον Γρηγορίου Ε' κατὰ Νάνου
Ρόμπακα καὶ τῆς συζύγου του Μπεγίνας ἐκ Κοζάνης, ἀποσταλὲν δι' ἐπιστο-
λῆς τοῦ κυριάρχου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ
ἰδίου ἔτους εἰς Κοζάνην.³

Κατὰ τὸ 1820 ὁ Ἰωσήφ ὡς συνοδικὸς ἀρχιερεὺς κυροῖ διὰ τῆς ὑπο-
γραφῆς αὐτοῦ τὰ ἀκόλουθα γράμματα τοῦ αὐτοῦ πατριαρχου Γρηγορίου τοῦ
Ε'. Ἐν πρώτῳ κατὰ μῆνα Ἰανουάριον ὑπογράφει σιγίλλιον περὶ τῆς σχο-
λῆς Δέρκων,⁴ ἔτερον ἐπικυροῦν προηγουμένα ὅμοια περὶ τῆς σχολῆς ἑλλη-
νικῶν μαθημάτων Ναυζιανζοῦ (Σινασοῦ) ⁵ καὶ ἀπανταχοῦσαν περὶ τηρήσεως
ληξιαρχικοῦ κώδικος παρ' ἐκάστη ἐνορίᾳ.⁶ Τὸν Φεβρουάριον 1820 μετέχει
τῆς Συνόδου ἔχων καὶ τὰς γνώμας τοῦ τε Βεροῖας Ζαχαρίου καὶ τοῦ Κρή-
της Γερασίμου εἰς πρᾶξιν ἀποκαταστάσεως εἰς τὴν μητρόπολιν Παροναξίας
τοῦ ἐπισκόπου Βενδίτης Ἰεροθέου.⁷ Τὴν 1ην Μαρτίου κυροῖ διὰ τῆς ὑπο-
γραφῆς του μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπιτρόπων τῆς τυπογραφίας ἔκ τε τῆς ἱεραρ-
χικῆς δημηγύρεως καὶ τῆς ἀρχοντικῆς χορείας τὰς συμφωνίας συνεχίσεως τῆς
πατριαρχικῆς τυπογραφίας.⁸ Τὸν Ἀπρίλιον ὑπογράφει σιγίλλιον περὶ τινος

¹ Μ. Ι. Γ ε δ ε ὡ ν, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 173. Πρβλ. ἀναδημοσίευσιν ὑπὸ L. P e-
t i t, M a n s i, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 86.

² Μ. Ι. Γ ε δ ε ὡ ν, Ἐγγράφα, λίθοι καὶ κεράμια, ἐν Κωνσταντινουπόλει
1892, σελ. 87. Πρβλ. «Ἐκκλ. Ἀλήθεια», τόμ. Θ' (1889), σελ. 412.

³ Μ ι χ. Ἀ θ. Κ α λ ι ν δ ε ρ η, Σημειώματα ἱστορικά (ἐκ τῆς Δυτικῆς Μακε-
δονίας), Πτολεμαῖς 1939, σελ. 32 - 33.

⁴ Γ. Π. Π ο υ ρ ν ᾱ ρ α, Ἐλάσσονες ἱστορικαὶ σελίδες ἐκ τῆς Θεραπειάδος,
«Ἡμερολόγιον Ἀνατολῆς», τόμ. Δ' (1885), σελ. 126. Δὲν ἠλέξαμεν τίνα σχέσιν ἔχει
τὸ σιγίλλιον τοῦτο πρὸς τὸ κατὰ τὸ ἔτος 1819 μνημονευθὲν ἄνευ μηνὸς παρεμφερεῶς
γράμμα τοῦ αὐτοῦ πατριαρχου.

⁵ Ρ ῑ ζ ο υ Ἐ λ ε υ θ ε ρ ῖ ᾱ δ η, Σινασός, ἐν Ἀθήναις 1879, σελ. 35. Ι. Σ α-
ρ α ν τ ῖ δ η Ἀ ρ χ ε λ ᾱ ο υ, Ἡ Σινασός, ἐν Ἀθήναις 1899, σελ. 27. Αἱ ἀναγνώ-
σεις τῶν ὑπογραφῶν ἐν πολλοῖς ἐσφαλμέναι, π.χ. Τυρνόβου Ἰωσήφ, Ἀδριανουπόλεως
Διονύσιος.

⁶ Μητροπολίτου Ἀμασείας Ἀ ν θ ῖ μ ο υ Ἀ λ ε ξ ο ὗ δ η, Τὰ ληξιαρχικά βιβλία
παρ' ἡμῖν, «Ἐκκλ. Ἀλήθεια», τόμ. Θ' (1889), σελ. 236. Πρβλ. M a n s i, ἔνθ' ἄνωτ.,
σελ. 90 (ἀναδημοσίευσis).

⁷ Γ. Γ. Π α π ᾱ δ ο π ο ὗ λ ο υ - Γ. Π. Ἀ γ γ ε λ ο π ο ὗ λ ο υ, Τὰ κατὰ τὸν ἀοί-
διμον... Γρηγόριον τὸν Ε', σελ. 101. Ἀρχιμανδρίτου Ἰ ε ζ ε κ ῖ η λ Β ε λ α ν ῖ δ ι ὡ-
τ ο υ, Ἡ μητρόπολις Παροναξίας, «Νέα Σιών», τόμ. Θ' (1909), 74.

⁸ Π α π ᾱ δ ο π ο ὗ λ ο υ - Ἀ γ γ ε λ ο π ο ὗ λ ο υ, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 179.

τόπου, ἀνήκοντος εἰς τὴν κυριότητα τῆς μονῆς Παντελεήμονος Ἀγίου Ὁρους.¹ Τὴν 25ην Μαΐου ἀπαντᾷ ἡ ὑπογραφή του εἰς συνοδικὸν γράμμα πρὸς μοναχοὺς τοῦ Ἀγίου Ὁρους περὶ ἀποστολῆς πατριαρχικῶν ἐξάρχων πρὸς ἐπίλοιπιν διαφορῶν.² Τὸν Ἰούλιον ὑπογράφει συνοδικὸν ἐπιτίμιον κατὰ παντός, ὅστις ἤθελεν ἐνεργῆσαι κατὰ τῆς ἀρτισυστάτου σχολῆς Προυσοῦ.³ Τὸν Ὀκτώβριον ὑπογράφει σιγίλλιον ὑπὲρ τῆς ἐν Λακεδαιμονίᾳ μονῆς Ζερμπίτσης⁴ καὶ ἐπιτίμιον ἐκκλησιαστικὸν κατὰ τῆς ἐκ Σπετσῶν καταγομένης Λασκαρίνας, συζύγου τοῦ ἀποθανόντος Δημητρίου Χατζῆ Παντελῆ, κατακρατούσης καὶ ἰδιοποιουμένης ἀπὸ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ τὰ πατρικὰ αὐτῶν δίκαια.⁵ Τὸν Νοέμβριον 1820 συνυπογράφει πατριαρχικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Λοιδωρικίου περὶ τῶν χρεῶν αὐτοῦ,⁶ καθὼς ἐπίσης σιγίλλιον περὶ δύο μονυδρίων Καρύστου.⁷ Τὸν Δεκέμβριον τοῦ ἔτους τούτου 1820 ὑπογράφεται εἰς τρία γράμματα συνοδικά, ἥτοι εἰς σιγίλλιον περὶ τοῦ μοναστηρίου τοῦ Ἀγίου Νικολάου ἐν Θήρᾳ,⁸ εἰς συστατικὸν περὶ τοῦ ἱερομονάχου Νεοφύτου τῆς ἰδίας μονῆς⁹ καὶ εἰς τὸ ἀμφισβητούμενον συγγωρητικὸν τοῦ παρανόμου γάμου τοῦ Προκοπίου Καρτζιώτου, μετὰ πληθούσης μάλιστα Συνόδου.¹⁰ Πρὸς τὸν Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ σχετίζεται ἀμέσως ἡ ἀπὸ 3 Ἰου-

¹ Acta praesertim Graeca Rossici in monte Athos monasterii, Κίεβον 1873, σελ. 270. Περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐν Ἀθῶν ἱερᾶς μονῆς τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονος, Κωνσταντινουπόλεις 1874, σελ. 152.

² Ἀρχιμανδρίτου Χριστοφόρου Κτενᾶ, Ἀνέκδοτα χειμήλια. Ὁ ἐθνομάρτυς Γρηγόριος δ' Ε' καὶ τὸ μέγα αὐτοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας πρὸς εἰρήνευσιν τοῦ Ἀγίου Ὁρους διαφέρων, «Ἱερὸς Σύνδεσμος», ἔτος ΚΑ', φ. 22 (15.9.1921), σελ. 2-4.

³ Κ. Ἀμάριου, Ἡ μονὴ Προυσοῦ, «Ἑλληνικά», τόμ. 7' (1933), σελ. 251. Περὶ Γ. Γ. Νταβαρίνου - Α. Δ. Τσαπέρα, Ἱστορία τῆς ἐν Ἐδρυτανίᾳ ἱερᾶς μονῆς Προυσοῦ..., Ἀθήναι 1957, σελ. 144. Ἡ παρούσα ἐκδόσις, ὅγκος τυπωμένου χάρτου, οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχει ἐπιστημονικὴν.

⁴ Τάσου Ἀθ. Γρηγοροπούλου, Κατάλογος τῶν ἐν τῇ Ἱστορικῇ Ἀρχεῖφ Σπάρτης..., ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 39, ἀριθ. 3.

⁵ Πρόκειται περὶ ἀντιγράφου, ἀποκειμένου εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, Συλλογὴ Βλαχογιάννη, Ὑπουργ. Δικαίου, φ. 40, 29 Ἰανουαρίου 1826.

⁶ Παπαδοπούλου - Ἀγγελόπουλου, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1866, σελ. 512.

⁷ Μητροπολίτου Χαλκίδος Χρυσάνθου, Συνοδικὸν γράμμα περὶ δύο μονυδρίων Καρύστου, «Ἱερὸς Σύνδεσμος», ἔτος Κ', φ. 266 (1.6.1916), σελ. 6. Ἡ ἐν τῇ ἐκδόσει ταύτῃ χρονολογία τοῦ γράμματος «Νοέμβριος ἔτους 1808, ἰνδ. θ'» εἶναι ἐσφαλμένη. Προφανῶς πρόκειται περὶ γραμμάτων ΩΚ'—1820, τὸ δὲ τελευταῖον τὸν μονάδων γράμμα πού ἐξεληφθῇ ὡς ἡ' δὲν εἶναι παρὰ γράμμα δεκάδων κ'. Πρὸς τὸ ὁρθὸν ἔτος 1820 συμφωνεῖ καὶ τὸ σημειούμενον θ' ἔτος τῆς Ἰνδικτιῶνος.

⁸ Φ. Κουκούλε, Ἡ ἐν Θήρᾳ ἱερὰ μονὴ τοῦ Ἀγίου Νικολάου, «Ἐπετηρίς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», τόμ. 7' (1929), σελ. 79.

⁹ Αὐτ., σελ. 74.

¹⁰ Γ. Γ. Παπαδοπούλου - Γ. Π. Ἀγγελόπουλου, Τὰ κατὰ τὸν

νίου 1820 ἐγκύκλιος Γρηγορίου τοῦ Ε', ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν παναγιώ-
 ταιον μητροπολίτην Θεσσαλονίκης καὶ τοὺς ἐπισκόπους αὐτοῦ, ὑπογεγραμ-
 μένη φυσικὰ καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιον, ἐφ' ὅσον καθ' ὅλον τὸ ἔτος τὸν εἶδομεν
 συνοδικὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ συνιστῶσα νὰ μείνουν πιστοὶ ὑπὴ-
 κοοὶ τοῦ σουλτάνου καὶ νὰ μὴ παρασυσροῦν ὑπὸ τῆς κινήσεως τοῦ Ἀλῆ.
 Τὸ κίνημα ἀκριβῶς τοῦτο εἶχε πολὺ ἀνησυχήσει τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν καὶ
 ἀπήτησεν ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον νὰ συστήσῃ τὴν ὑποταγὴν τῶν ραγιαδῶν. Καὶ
 πράγματι εἰς τὴν προκειμένην ἐγκύκλιον τρία χωρία ἀπήντησαν διὰ τῶν ἱε-
 ρέων τῶν ὑπὸ ἡμερομηνίαν 5 Ἰουλίου 1820 πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Σερβίων
 καὶ Κοζάνης, ὅτι θὰ μείνουν ἡσυχοὶ ραγιαδες.

Πανομοίωτον τῆς υπογραφῆς τοῦ Θεσσαλονίκης
 Ἰωσήφ ἐκ γράμματός τοῦ ἔτους 1819.

Τὸ 1821, ὄλιγον πρὸ τῆς κηρύξεως τῆς Ἐπαναστάσεως, τὴν ὑπογραφήν
 τοῦ Ἰωσήφ συναντῶμεν εἰς πιττάκιον Γρηγορίου τοῦ Ε' πρὸς Στέφανον Μαν-

αοίδιμον... Γρηγόριον Ε', σελ. 280. Ὑπὸ τοῦ Μ. Γ. ε δ ε ω ν, Κανονικαὶ διατάξεις,
 τόμ. Β', σελ. 155 κξξ. ἐκδίδονται δύο ἀκόμη γράμματα, σχετικὰ πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ
 Προκοπίου Καρτζιώτου, σημειοῦται μάλιστα, σελ. 159, ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἀμφιβάλλει
 περὶ τῆς γνησιότητος τῆς συγγορητικῆς πράξεως. Δὲν θὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα τοὺς
 ἀπαιτούμενους λόγους τῆς συγγορήσεως. Πάντως εἰς τὴν σχετικὴν πρᾶξιν ἀναφέρεται ὅτι
 ἐβεβαίωσαν τὸ Πατριαρχεῖον οἱ ὁμογενεῖς περὶ τῆς φιλοκαλίας τοῦ Προκοπίου, τῆς
 φιλογενεῦς αὐτοῦ διαθέσεως, τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ καὶ διὰ τῆς μεταμελείας
 του μετὰ συντηρῆς καρδίας κλπ., ἔτι δὲ τὸ Πατριαρχεῖον ἐληροφορήθη περὶ τῶν
 ἀδρότατων χορηγιῶν τοῦ ἀνδρὸς πρὸς κοινωφελῆ ἰδρύματα, ὡς εἶναι π.χ. ἡ εἰς
 Ἅγιον Ἰωάννην Κυνουρίας ὁμώνυμος αὐτοῦ Σχολὴ Καρτζιώτη.
 Μ. χ. Ἀ θ. Κ α λ ι ν δ ε ρ η, Γραπτὰ μνημεῖα ἀπὸ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας
 χρόνων Τουρκοκρατίας, Πτολεμαῖς 1940, σελ. 70. Πρβλ. βιβλιοκρισίαν Ἀ ν τ. Δ.
 Κ ε ρ α μ ο π ο ὑ λ ο υ, Ἐθνηνά, τόμ. ΝΓ' 1952, σελ. 333, ὁπόθεν καὶ παραλαμβά-
 νομεν, μὴ δυνθέντες νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὸ φυλλάδιον τοῦ Καλινδέρη. Ἡ προ-
 κειμένη ἐγκύκλιος δὲν εἶναι γνωστὴ ἄλλοθεν. Καὶ πρέπει νὰ ἐκδοθῇ, διότι εἶναι
 διδακτικὸν τὸ περιεχόμενον αὐτῆς. Ἐν τούτοις πρέπει νὰ παρατηρηθῇ ὅτι αὕτη
 ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Θεσσαλονίκης, πού ὅμως αὕτην τὴν ἐποχὴν εἶναι συνοδικὸς

μᾶλλον, ὅταν ἐγνωσθῇ ἡ γενικὴ ἐν Πελοποννήσῳ ἐξέγερσις, καὶ ἰσχύει ὡς πρὸς ὁρισμένα μόνον ἀρχιερατικὰ πρόσωπα. Ἄν ἡγεیرهτο τώρα ἀξίωσις τοῦ σουλτάνου, εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ Γρηγορίου ἤρμοξε νὰ θέσῃ ἑαυτὸν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ τυράννου. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἐξητήθη κατ' ἀρχὴν ἡ ἀποκήρυξις τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τοῦ κινήματος, πρᾶγμα φυσικώτερον διὰ τὴν νοοτροπίαν τῶν Ὁθωμανῶν, καὶ ἡ Μ. Ἐκκλησία ἔκρινεν ὅτι δὲν θὰ ἔπρεπε ν' ἀρνηθῇ, συμφώνως ἄλλως τε πρὸς καὶ ἄλλοτε γενομένας τοιαύτας θεαματικὰς καὶ εἰκονικὰς ἐνεργείας, οἷος ὁ ἀφορισμὸς τῶν κλεφτῶν κατὰ τὸ 1806.¹

Ὁ Ἰω. Φιλήμων, περιγράφων τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει γεγονότα, παραθέτων τὰ κύρια σημεῖα τοῦ σουλτανικοῦ διατάγματος, τοῦ ἀναγνωσθέντος εἰς τὴν ἐν τοῖς Πατριαρχείοις συγκέντρωσιν τῶν ἐκπροσώπων τοῦ κινδυνεύοντος ἔθνους καὶ ἐρμηνεύων τὰς ἐκατέρωθεν ἐπικρατούσας σκέψεις καὶ προθέσεις, χρονολογεῖ τὴν ἐπ' ἐκκλησίας ἀνάγνωσιν τοῦ σουλτανικοῦ περὶ ἀμνηστίας φερμανίου ὡς γενομένην τὴν Ε' Κυριακὴν τῶν Νηστειῶν, 23 Μαρτίου. Ἀπὸ τῆς ἐπομένης λέγει ὅτι ἤρχισεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ θυσία, μετὰ δὲ τῶν πρώτων θυμάτων θεωρεῖ τὸν μητροπολίτην Ἐφέσου Διονύσιον τὸν Καλλιάρχη.² Κατ' ἄλλην ἐκδοχὴν ὁ Ἐφέσου συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη τὴν 10^{ην} Μαρτίου.³ Ὅτι πρὸ τῶν ἄλλων ἀρχιερέων ὠδηγήθη εἰς τὴν φυλακὴν ὁ Διονύσιος φαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι δὲν ἔχει ὑπογράψει κανὲν τῶν πατριαρχικῶν ἐγγράφων, δι' ὧν ἀπεκηρύσσετο τὸ κίνημα καὶ οἱ πρωτεργαταὶ του. Τὰ γράμματα ταῦτα φέρουν ἡμερομηνίαν Μαρτίου 1821 καὶ εἶναι τρία, ἥτοι α) μακρὰ ἐγκύκλιος συνοδική, ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου Ε' καὶ τοῦ Ἱεροσολύμων Πολυκάρπου καὶ βλοκλήρου τῆς Συνόδου ἐξ 21 ἀρχιερέων «ἐπ' ἀνῶθεν τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου» ὑπογεγραμμένη, περιέχουσα δὲ τὸν γενικὸν ἀφορισμὸν κατὰ τοῦ κινήματος, λύουσα τὸν ὄρκον τῶν Φιλικῶν καὶ συμβουλευούσα ὑποταγὴν καὶ εὐπείθειαν εἰς τὴν κραταίαν καὶ

¹ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῇ 1900ῇ ἐπετείῳ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, «Θεολογία», τόμ. ΚΔ' (1953), σελ. 15 κέξ.

² Τά σ ο υ Ἀ θ. Γ ρ η γ ο ρ ο ὑ λ ο υ, Ἡ παρὰ τὴν Δημητσάναν μονὴ Παναγίας τῆς Αἱμυλαῶς, σελ. 39-40. Χ ρ. Πα πα δ ο π ο ὑ λ ο υ, Ἡ Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ Μεγάλη Ἐπανάστασις τοῦ 1821, σελ. 483-484.

³ Ἰ. Φι λ ή μ ο ν ο ς, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 110 κέξ. Περὶ τοῦ ἀνδρὸς ὑπάρχει καὶ ἴδιον μελέτημα Π. Κ ο ν τ ο γ ι ά ν η, Διονύσιος Καλλιάρχης, «Ἀθηνά», τόμ. ΙΗ' (1905), σελ. 145 κέξ.

⁴ Σ τ. Ν. Θ ω μ ο π ο ὑ λ ο υ, Ὁ μέγας Δέσμων Γρηγόριος 1801-1821, «Δελτίον Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρείας», τόμ. Ι' 1928/29 νέα σειρά, τ. Α', τεύχ. β', σελ. 90. Τὴν ἀποψιν ταύτην θεωροῦμεν ὡς πιθανωτέραν, ὅτι δηλ. τὴν 9^{ην} Μαρτίου ἐξητήθη ὡς ὄμηρος καὶ ἐφυλακίσθη ὁ Ἐφέσου Διονύσιος, ἔνεκα τῶν πρὸς τοὺς Φαναριώτας σχέσεών του. Ὡς πρὸς τὴν ἡμερομηνίαν μόνον, πλὴν τοῦ Σπ. Τρικούπη, συμφωνεῖ καὶ ἡ σχετικὴ εἰδήσις τοῦ Ν. Σ π η λ ι ά δ η, Ἀπομνημονεύματα, τόμ. Α', Ἀθήνησι 1851, σελ. 99.

ἀήτητον βασιλείαν,¹ β) ἐπιστολὴ Γρηγορίου Ε' ὑπὸ ἡμερομηνίαν 11 Μαρτίου πρὸς τὸν μητροπολίτην Πλαγινῶν κατὰ τῶν Μιχ. Σούτσου καὶ Ἀλ. Ὑψηλάντη, μνημονεύουσα τὴν ἀποστολὴν γραμμάτων δι' ἐξάρχων περὶ ὑποταγῆς καὶ ἀναθέματος, ἀποκηρύξεως τοῦ κινήματος καὶ εὐθυνῶν, «ἐπὶ τοῦ θείου θυσιαστηρίου» ὑπογραφεῖσα καὶ αὕτη,² γ) ὁμοία σχεδὸν μ' ἐλαφρὰς τινὰς μεταβολὰς πρὸς τὴν πρώτην ἐγκύκλιον, ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν μητροπολίτην Πλαγινῶν καὶ ὑπογεγραμμένη «*συννοδικῶς ἐπὶ τῆς ἀγίας Τραπεζῆς*» ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου καὶ τοῦ Πολυκάρπου «*καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἀρχιερέων*».³

Ἐκ τῶν τριῶν τούτων πατριαρχικῶν γραμμάτων τὸ δευτερόν φέρει ἡμερομηνίαν σαφῆ 11 Μαρτίου 1821 καὶ προφανῶς ἀναφέρεται εἰς τὸ πρῶτον. Ἄν εἶναι ἀκριβὴς ἡ ἡμερομηνία αὕτη, 11 Μαρτίου, κατ' ἀνάγκην τὸ πρῶτον ἔγγραφον, ἂν δὲν εἶναι παλαιότερον, εἶναι τοῦλάχιστον σύγχρονον. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ φυσικώτερον. Ἐπομένως ὁ ἀφορισμὸς ἔγινε τὸ ἀργότερον τὴν 11^{ην} Μαρτίου καὶ συγχρόνως ἐκοινοποιήθη πρὸς τοὺς μητροπολίτας δι' ἰδιαιτέρων γραμμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων ὑπάρχουν καὶ ἀνέκδοτα.⁴ Δὲν εἶναι λοιπὸν κατόπιν τούτου δυνατόν νὰ φέρῃ ἡμερομηνίαν 23 Μαρτίου ὁ ἀφορισμὸς,⁵ οὔτε καὶ λόγος ὑπῆρχε ν' ἀναγνωσθῇ τὴν Ε' Κυριακὴν τῶν Νη-

¹ Ἰω. Φιλήμονος, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 309 - 315. Παπαδοπούλου - Ἀγγελόπουλου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 235 - 241. Ν. Σηλιάδου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 49 - 56. Σπ. Τρικούπη, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 231 - 236. Τάκη Χ. Κανδηλώρου, Γρηγόριος Ε', σελ. 214 - 219. Μανσί, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 151 - 156.

² Ἰ. Φιλήμονος, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 315 - 317. Παπαδοπούλου - Ἀγγελόπουλου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 227 - 229.

³ Ἀδτ., σελ. 230 - 234. Ἰ. Φιλήμονος, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 317 - 321.

⁴ Πρόκειται περὶ ἐπιστολῶν πρὸς τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ πρωτεργάτας τῆς ἐξέγερσεως, τὸν Παλαιὸν Πατρὸν Γερμανὸν καὶ τὸν Τριπολιτζᾶς Δανιὴλ, συμπολίτας τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ Θεσσαλονίκης. Εἶναι ἀχρονολόγητοι καὶ ἀναφέρουν ὅτι ἔγιναν συνοδικὰ γράμματα πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ προσετώτας πάσης τῆς ἐπικρατείας. Αἱ δύο αὗται ἐπιστολαὶ ἀπεστάλησαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως διὰ τοῦ Ρήγα Παλαμῆδ, δὲν ἔφθασαν ὁμῶς εἰς τὸν προορισμὸν των ἐκ τοῦ λόγου, ὅτι ὁ μεταφορεὺς ἐπεβράδυνε τὴν ἀναχώρησίν του. Βλ. Ἀμβρ. Φρατζῆ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 251, ὑποσ. Ἐκ τοῦ περιωφθέντος ἀρχείου τοῦ Ρ. Παλαμῆδ ῥητὸς μελλομεν προσεχῶς νὰ ἐκδόσωμεν τὰς ἐπιστολάς. Ἡ τὸν ἀφορισμὸν περιέχουσα ἐγκύκλιος ἐξ ἄλλου περιεσώθη ἐν Κοζάνῃ ἀχρονολόγητος. Πλὴν αὕτης ὁμῶς ἀναφέρεται καὶ ἐπιστολὴ τοῦ Γρηγορίου Ε' ἀπὸ 16 Μαρτίου 1821, ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Θεσσαλονίκης διὰ τὸ αὐτὸ θέμα. Περὶ αὐτοῦ ἔγραψε καὶ ἰδιαιτέρως ὁ Θεσσαλονίκης πρὸς τοὺς χριστιανούς τῆς ὑπ' αὐτὸν ἐπισκοπῆς Κοζάνης καὶ τοῦτο εἶναι νοητόν, διότι ἦτο μακράν των. Γνωρίζομεν καὶ τὴν ἀπάντησιν τοῦ Κοζάνης Βενιαμίν, ἀπὸ 3 Ἀπριλίου 1821, πρὸς τὸν πατριάρχην, ὃν διαβεβαίωσι περὶ τῆς ἀφοσιώσεως τοῦ λαοῦ πρὸς τὴν ἐξουσίαν. Βλ. Μιχ. Ἀθ. Καλινδέρη, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 75. Ἀντ. Κεραμόπουλον, ἐνθ' ἄνωτ., ὁπόθεν καὶ παραλαμβάνομεν.

⁵ Τὴν ἡμερομηνίαν 23 Μαρτίου παρέχει πρῶτος ὁ Ἰ. Φιλήμων, ἐνθ' ἄνωτ.,

στειῶν 23 Μαρτίου 1821. Αἱ ἐκκλησιαστικάι αὐταὶ ἐνέργειαι ἐπεβλήθησαν χωρὶς ἀμφιβολίαν ὑπὸ τῆς Πύλης μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Μολδοβλαχίας καὶ πᾶσα ἀρνησις τῆς Μ. Ἐκκλησίας ματαία καὶ ἄσκοπος θὰ ἦτο, καὶ σήμερον ἀκόμη κρινομένη, πολλῷ μᾶλλον ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ δραματικὴ κατάσταση τῶν αἱματηρῶν ἐκείνων ἡμερῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι αἱ πρῶται τοῦ μηνὸς Μαρτίου καὶ γίνονται τόσον περισσότερον φρικταί, ὅσον προχωροῦμεν πρὸς τὴν ἔξοδον τοῦ μηνός.

Μέσα εἰς τὴν γενικὴν ταραχὴν ὁ Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τηρήσῃ διάφορον στάσιν ἐκείνης, τὴν ὅποιαν σύσσωμος χαράσσει ἡ Μ. Ἐκκλησία διὰ τοῦ ἐγκύριου ὁργάνου αὐτῆς, τῆς πατριαρχικῆς Συνόδου, μ' ἐπὶ κεφαλῇ ἄνδρα συνετόν, αὐστηρόν, εὐσεβῆ, φιλογενῆ καὶ πατριώτην, ὥς τοῦλάχιστον ἀποδεικνύει αὐτὴ ἡ θυσία του, τὴν ὁποίαν ἂν ἠθέλεν ἡδύνατο διὰ τῆς φυγῆς ν' ἀποφύγῃ.¹ Μετὰ τὸν Ἐφέσου συλλαμβάνονται οἱ μητροπολῖται Νικομηδεῖας Ἀθανάσιος, Δέγκων Γρηγόριος, συνδικοί, καὶ Ἀγχιάλου Εὐγένιος, ἐπειγόντως μεταχθεῖς ἐκ τῆς ἐπαρχίας του. Τοῦτο μᾶλλον ἔγινεν ἀρκετὰς ἡμέρας βραδύτερον, καὶ δὴ μετὰ τὴν ἀγγελίαν τῆς γενικεύσεως τῆς ἐπανάστασεως εἰς Πελοπόννησον. Διὰ τὸν Δέγκων ἰδιαίτερος φαίνεται ὅτι συνελήφθη βραδύτερον, μετὰ τὸν ἀπαγχονισμόν τοῦ πατριάρχου. Μετ' αὐτοῦ συνελήφθησαν οἱ μητροπολῖται Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ, Ἀδριανουπόλεως Δωρόθεος καὶ Τυρνόβου Ἰωαννίκιος. Ἡ δευτέρα αὐτῇ ὁμᾶς πιθανώτατα συνελήφθη μετὰ τὴν 10ην Ἀπριλίου, καθ' ἣν ἐκρέμασαν τὸν πατριάρχην μετὰ τῶν μητροπολιτῶν Ἐφέσου, Ἀγχιάλου καὶ Νικομηδεῖας, ἣ καὶ τὴν ἰδίαν ταύτην ἡμέραν, καθείρχθη δὲ εἰς τὸν λεγόμενον Φοῦρνον τοῦ Μπουσταντζήμπαση. Ἡ φυλάκισις διήρκεσεν ἐπ' ἀρκετόν, λέγεται μάλιστα ὅτι ἐκ περιτροπῆς ἀνακρινόμενοι μόνον μὲ τοὺς διακόνους τῶν οἱ ἀρχιερεῖς ἡδύνατο νὰ ἐπικοινωνοῦν καὶ ὅτι ὑφίσταντο στερήσεις. πάντος εἶδους.² Ἐπειδὴ ὑπάρχει ἡ πληροφορία, ὅτι οἱ κρατούμενοι εἶχον τὰς ἀνέσεις τῶν εἰς τὰς φυλάκας,³ πρέπει νὰ ὑπομνησθῇ ὅτι δὲν ἐκλήθησαν ἐκεῖ ὡς φι-

σελ. 113, 309, ἀνευ ἀμφιβολίας ἡ μείας τῆς πηγῆς, ἐξ ἧς ἀρύεται, ἐδέχθησαν δὲ οἱ ἐφεξῆς γράψαντες, π.χ. Στ. Θωμόπουλος, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 90, μολοντὶ ἀπακαθιστῆ ἄλλα σημεῖα τῶν διηγήσεων. καὶ ἐξ οὗτοι οὗτοι νῦν ἀποφασίζονται ὡς II' ἐβόλον ὅτι Τὴν περὶ φυγῆς ἀποφιν δέχεται ἀνεπιφυλάκτως ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρ. Παπαδόπουλος, Ἡ Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ Μεγάλῃ Ἐπανάστασις τοῦ 1821, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 485 κξξ', ἀκολουθῶν καὶ τοὺς κυριωτέρους τῶν συγγρόνων ἱστορικῶν, Φιλήμονα καὶ Τρικούνην, εἰς οὓς καὶ παραπέμπει, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἄλλους, σχεδὸν ὁμοιομόρφως ἐρμηνεύοντας τὴν ἀπόλυσιν τοῦ ἀφορισμοῦ καὶ τῶν σχετικῶν ἀποκηρυκτικῶν τοῦ κινήματος γραμμάτων. δὲ εἶπε ἡμεῖς ἰσχυρίζομεν καὶ ἐπὶ τῇ Ἀμβρ. Φραντζῆ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 255. Τὰ περὶ στερήσεων ὁ δὲ Στ. Θωμόπουλος, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 97, χαρακтерίζει ὡς μυθιστορικὰς διηγήσεις. καὶ τῶν δὲ Σπ. Τρικούνη ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 65, 113-114, ἀποφασίζονται ὡς I'

λοξενοῦμενοι· καὶ ἀκόμη ὅτι ὑπάρχει τὸ προηγούμενον τῶν ἀνέσεων τῶν ἐν Τριπόλει φυλακῶν τῶν δμήρων. Περὶ τῆς τύχης τῶν κρατουμένων ἀρχιερέων ὀριστικῶς ἔκρινεν ἡ ἔκβασις τῶν πολεμικῶν γεγονότων· καὶ δὴ ἡ ἀγγελία περὶ τῆς ἐν Λέσβῳ πυρπολήσεως τοῦ τουρκικοῦ δικροῦ τὴν 27ην Μαΐου ὑπὸ τοῦ Παπανικολῆ προεκάλεσε τὴν μῆνιν τοῦ σουλτάνου, ὥστε εἰς ἀντεκδίκησιν διέταξε τὴν θανάτωσιν τῶν φυλακισμένων.¹ Καθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις οἱ ἀρχιερεῖς ὠδηγήθησαν πρὸς τὸν θάνατον τὴν Παρασκευὴν, 3ην Ἰουνίου.² Τὴν αὐγὴν τῆς τραγικῆς ἡμέρας ἀκάτιον τουρκικὸν ἐξήρχετο ἀπὸ τὸν Κεράτιον, μεταφέρον τὰ θύματα μετὰ τοῦ δμήμιου μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν παραλίαν τοῦ Βοσπόρου. Ἦσαν οἱ Δέρκων Γρηγόριος, Ἀδριανουπόλεως Δωρόθεος, Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ καὶ Τυρνόβου Ἰωαννίκιος. Πρῶτος ἀπηγγονίσθη ὁ Τυρνόβου εἰς Ἀρναούτκιον. Ὁ Ἀδριανουπόλεως ἀπηγγονίσθη εἰς Μέγα Ρεῦμα. Τρίτος κατὰ σειρὰν ὁ Θεσσαλονίκης ἐδέχθη τὴν ἀγχόνην εἰς Νεοχώριον καὶ τελευταῖος ὁ Δέρκων εἰς Θεραπεῖαν.³ Ἡ παράδοσις παρέδωσε λε-

¹ Ἀ μ β ρ, Φ ρ α γ τ ῆ ς, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 256, ὅπου τὴν φυλάκισιν τῶν ἀρχιερέων παρατείνει μέχρις Ἰουνίου, τὸν δὲ θάνατον αὐτῶν ἀποδίδει εἰς «τὴν αὐξησιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς διάφορα μέρη καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν Πελοπόννησον». Περὶ τῆς ναυμαχίας τῆς Ἐρεσσοῦ καὶ τῆς μεγάλης αὐτῆς σημασίας βλ. προχειρότερον Διον. Α. Κοκκίνο, Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, τόμ. Β', Ἀθήναι 1932, σελ. 385 κέξ.

² Ἐκ τῶν ἱστορικῶν ὁ Σ π. Τ ρ ι κ ο ῦ π η ς, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 76, μᾶλλον ἐκ παραδρομῆς θέτει τὴν ἡμερομηνίαν τῆς θανάτωσεως τῶν ἀρχιερέων τὴν 4ην Μαΐου ἀντὶ 4ης Ἰουνίου, παρέσυρεν ὁμῶς καὶ ἄλλους εἰς τοῦτο, π.χ. τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν Χ ρ. Π α π α δ ὀ π ο υ λ ο υ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 497. Τ ο ὗ αὐ τ ὀ ὗ Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῇ 1900ῇ ἐπετελεῖ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 16, ἀναφέρεται ὅτι τὴν 4ην Μαΐου ἀπεκεφαλίσθησαν οἱ Δέρκων, Ἀδριανουπόλεως καὶ Τυρνόβου, παραλειπομένου τοῦ Θεσσαλονίκης ἐξ ἀνεπιστάσεως. Ὑπὸ τῶν λοιπῶν κατὰ τὸ πλεῖστον παραδίδεται σαφῶς ἡ ἡμερομηνία 3 ἢ 4 Ἰουνίου. Ἰ ω. Φ ι λ ῆ μ ο ν ο ς, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Δ', Ἀθήναι 1861, σελ. 30. Ν. Σ π η λ ι ᾱ δ ο υ, ἐνθ' ἄν., σελ. 198. Μ. Ο ἰ κ ρ ν ὀ μ ο υ, Ἱστορικά τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγενεσίας ἡ ὁ Ἰερός τῶν Ἑλλήνων ἀγών, ἐν Ἀθήναις 1873, σελ. 101 κλπ. Ὡς πρὸς τὴν ἡμερομηνίαν περισσότερον ἀσαφές εἶναι τὸ χρονικὸν Κνέζη. Βλ. Μ α ρ ι ῆ τ τ α ς Μ ι ν ῶ τ ο υ, Ἀγνωστο ἡμερολόγιον τῶν παραμονῶν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, «Ἑλληνικά», τόμ. Γ' (1930), σελ. 483.

³ Κ. Π α π α ρ ρ η γ ο π ὀ λ ο υ, Ὁ μέγας Δέρκων, «Ἐστία», τόμ. Α' (1876), σελ. 56. Σ τ. Ν. Θ ω μ ο π ο ὗ λ ο υ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 98. Τὸ χρονικὸν Κνέζη (Μ, Μ ι ν ῶ τ ο υ, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 483), ἔχει ὡς ἐξῆς: Ἰουνίου 5 Παρασκευὴ βράδυ ἐκρέμασαν τοὺς τρεῖς ἀρχιερεῖς, Τυρνόβου κῆρ (ἐλλείπει τὸ ὄνομα του) Ἀδριανουπόλεως κῆρ Δωρόθεος ἐδῶ στὸ Ἀρναούτκιον, τὸν κῆρ Γρηγόριον ἀγίον σὲν Θεραπεῖαν καὶ Κλοντίξην Ζαφειράκη σὲν Νιχώρι. Καὶ ἔτι τρεῖς ἀρχιερεῖς, τὸν Θεσσαλονίκης σὲν Παλίκ - Παζάρι (=Ψαροπάζαρο), Μυριοφύτον καὶ Γάνου καὶ Χώρας καὶ τὸν Μεσημβρίας. Ἐν ἐκρέμασαν τὸν ἀρχιεπίσκοπον τοῦ κῆρ Γρηγορίου καὶ ἑνα διάκονον τοῦ ἀνακ-

πτομερείας τινάς από τὸ μαρτυρικὸν τέλος τῶν αἰοδίων ἐκείνων ἀνδρῶν, ὅτι π.χ. κατὰ τὸν πλοῦν παρηγόρουν οὗτοι ἀλλήλους μετὰ βίας συγκρατοῦντες τοὺς λυγμοὺς ἢ ὀλοφυρόμενοι, ὅτι ἔψαλλον τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν ἑαυτῶν καὶ ἀλλήλων, ὅτι εὐθαρσῶς ὠμίλησαν πρὸς τὸν δῆμιον κ.τ.λ.¹ Ἄν καὶ πάντα ταῦτα φυσικὸν εἶναι νὰ συνέβησαν καὶ ὡς θρύλοι νὰ συνεκίνουν τοὺς συγχρόνους καὶ τοὺς ἐπιγιγνομένους, ὅμως πιθανώτερον φαίνεται ὅτι κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι προϊόντα τῆς φαντασίας τοῦ λαοῦ μᾶλλον ἢ πραγματικὰ γεγονότα. Διότι εἰς τὰς τραγικὰς ἐκείνας στιγμὰς οὐδεὶς ἦτο αὐτόπτης, αἱ δὲ κατόπιν κυκλοφορηθεῖσαι φῆμαι ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι ποικίλαι, ἐκ τῆς ἡρωϊκῆς θυσίας δ' ἐκκινούσαι, εἰς τὸν ἐντονώτερον ἀφηρωτισμὸν τῶν θυμάτων ἀπέβλεπον λανθανόντως.

¹ Ἐργάφη ὅτι ἐδημεύθη ἡ περιουσία τοῦ Θεσσαλονίκης, καθὼς καὶ τῶν ἄλλων ἀρχιερέων, μετὰ τὸν ἀπαγχονισμόν.² Καὶ τοῦτο εἶναι ἐπόμενον. Ὡς πρὸς τὴν γενέτειραν τοῦ Ἰωσήφ Δημητσάναν, πλὴν τοῦ ὅτι ἐστερήθη αὕτη ἐπιφανοῦς τέκνου της, μὲ τὸν τοιοῦτον θάνατον αὐτοῦ ἐστερήθη καὶ ἡ Σχολὴ τῆς Δημητσάνης ποσὸν δύο χιλιάδων γροσίων, κατατεθειμένων ἐντόκως εἰς τὴν ἐπαρχίαν του. Ἄν τὸ ποσὸν τοῦτο εἴχε προσφέρει εἰς τὴν Σχολὴν τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος ὁ Ἰωσήφ ἐξ ἰδίων ἀσφαλῶς δὲν γνωρίζομεν. Τὴν πληροφορίαν λαμβάνομεν ἐξ ἰδιοχείρου πολιτικῆς διαθήκης τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Σχολῆς Χατζῆ Ἀγαπίου Λεονάρδου, ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του, καταχωρισθεῖσης ἄνευ χρονολογίας εἰς τὸν κώδικα τῆς Σχολῆς (φ. 10β - 11α). Ἡ σχετικὴ περικοπὴ ἐν ἀρχῇ τῆς διαθήκης, ἀσφαλῶς μετὰ τὸ ἔτος 1813 γεγραμμένης, ἔχει ὡς ἐξῆς: «Ἐτι σημειῶ, ὅτι ὁ παναγιώτατος κύριος Γρηγόριος, ὁ συμπολίτης μας, μοι ἔγραψεν ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὅτι ἐπ' ὀνόματι τοῦ σχολείου μας εἶναι πρὸς μὲν τὸν ἅγιον Προύσης εἰς τὴν ἐπαρχίαν

Τὰς εἰδήσεις ἀναγράφουν οἱ περισσότεροι τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν καὶ οἱ μεταγενεστέρως ἐπὶ τοῦ θέματος ἀσχοληθέντες, ὅφ' ὧν ἐξαίρεται ἰδίᾳ ἡ γενναιοφυχία καὶ περιφρόνησις τοῦ θανάτου ὑπὸ τοῦ Δέκρου Γρηγορίου, ψάλλοντος τὰ νεκρώσιμα τροπάρια. Βλ. π.χ. Ἰω. Φιλίμοβοϋς, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 30. Στ. Θωμ. ο' π' ο' λ' ο' υ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 98 - 100. Τ. Χ. Κ (α ν δ η λ ω ρ' ο ς), «Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη», τόμ. 5^ο (1929), σελ. 940β, ἐν λ. Ἰωσήφ. Ἐνταῦθα δραττόμεθα τῆς εὐκαιρίας νὰ παρατηρήσωμεν τὴν εὐκολίαν καὶ προχειρότητα, μὲ τὴν ὁποίαν συντάσσονται λήμματα παντὸς εἶδους εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἐγκυκλοπαιδικὰ λεξικά ἢ ἀντιγράφονται τὰ ἀρθρίδια ἀπὸ τὰ παλαιότερα ἢ τὰ ξένα. Ἐν προκειμένῳ ἐν Μ.Ε.Ε., τόμ. 1Γ^ο (1930), σελ. 406γ - 407α ἐν λ. Ἰωσήφ Θεσσαλονίκης ὑπὸ Γ. Δ. Κ (ο ρ ο μ η λ ᾱ) ἀναγράφεται ὅτι ὁ Ἰωσήφ διέτελες μητροπολίτης Θεσσαλονίκης 1770 - 1821 ἢ ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅτι 1770-1821 εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, ὅτι ὁ Ἰωσήφ ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος ὑπὸ τοῦ συγγενοῦς του πατριάρχου Γρηγορίου Ε', ὅτι ἀπηγχονίσθη τὴν 4ην Ἰουλίου, ἀφοῦ ἐβασανίσθη εἰς τὴν φυλακὴν. Τὸ σχετικὸν ἀρθρίδιον εἰς τὸ λεγόμενον Νεώτερον Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν τοῦ Ἡλίου», τόμ. Θ', σελ. 1142α, περιέχει τὰ αὐτὰ σφάλματα, ἀνωμύτως γεγραμμένον.

του γρόσια τρεῖς ἡμῖσι χιλιάδες, ἥτοι ἐπὶ πονγγεῖα, πρὸς δὲ τὸν ἅγιον Θεσσαλονίκης κύριον Ἰωσήφ δύο χιλιάδες, ἥτοι πονγγεῖα τέσσαρα, ἵνα πέμπωσιν εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Δημητσάνης τὸ κατ' ἔτος διάφορον, κατὰ τὴν ἀρχιερατικὴν συνήθειαν ἀνὰ πενήκοντα γρόσια τὸ πονγγεῖον, διὰ τὰ ὁποῖα πρέπει οἱ ἐπίτροποι μετὰ τοῦ διδασκάλου νὰ γράψουν εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ τζελεπῇ Νικήτᾳ Κουντούρη καὶ τῷ κύρ Νικολάφ Διγενίδῃ, νὰ φροντίσουν καὶ αὐτοὶ ὡς ἐπίτροποι, ἵνα συνάξωνται τὰ χρήματα ἐκεῖσε εὐκολώτερον...».¹

Τὰ χρήματα ταῦτα, περὶ τῶν ὁποίων τόσον ἀορίστως γίνεται λόγος ἀνωτέρω, ἀπετέλουν τὸ κεφάλαιον τῆς Σχολῆς Δημητσάνης, ἡ συντήρησις τῆς ὁποίας ἐγένετο ἐκ τοῦ ἐτησίου διαφόρου. Προηγουμένως ὑπάρχει κατάλογος εἰσφορῶν, πρόσφατος περὶ τὸ 1813 καὶ παλαιότερος. Τὸ σύνολον τοῦ παλαιότερου καταλόγου ἀνῆρχετο εἰς γρόσια 5.500, ἐξ ὧν εἶχον κατατεθῇ εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Δημητσάνης γρόσια 3.500 καὶ ἔτερα 1.000 εἰς τὸ κοινὸν τῆς πόλεως δι' ὁμολογιῶν. Τὸ σύνολον τοῦ νεωτέρου καταλόγου ἀνῆρχετο εἰς γρόσια 4.500, ἐξ ὧν τὰ 3.500 παρὰ τῷ μητροπολίτῃ Προύσης. Ἐπομένως τὸ ποσὸν τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Θεσσαλονίκης κατατεθειμένων 2.000 γροσίων πρέπει νὰ συνεπλήρωσε διὰ χιλίων γροσίων ὁ Γρηγόριος Ε' ἢ ὁ Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ καὶ πάντως εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ τελευταίου ὁ Γρηγόριος συνέστησε νὰ κατατεθοῦν τὰ χρήματα ὡς ἀσφαλῆ, ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν βεβαίως τοῦ μητροπολίτου.

Κενωθεῖσας τῆς ἔδρας τῆς Θεσσαλονίκης τὸν Ἰούλιον 1821, μετετέθη ἐκεῖ ὁ Αἰνὸς Ματθαῖος, ὁ ὁποῖος ὅμως τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1824 μετετέθη εἰς τὴν μητροπόλιν Κυζίκου, Θεσσαλονίκης δ' ἐγένετο ὁ Λήμονυ Μακάριος.² Ἄξιον νὰ σημειωθῇ ἐν κατακλείδι εἶναι ὅτι, διαρκούσης τῆς Ἐπαναστάσεως, οἱ ἱερεῖς Θεσσαλονίκης εἶχον ὀργανωθῇ εἰς συντεχνίαν, καλουμένην Σύνταγμα.³

Π Ρ Ο Σ Θ Η Κ Η

Εἶχε προχωρήσει ἡ ἐκτύπωσις τοῦ παρόντος μελετήματος, ὅταν ἐκ τῶν

¹ Τὸ χειρόγραφον φέρει ἀριθμὸν ταξινομήσεως 142. Βλ. Τάσοῦ Ἀθ. Γ. ο. ι. τ. σ. ο. π. ὕ. λ. ο. υ., Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Σχολῆς Δημητσάνης, ἐν Ἀθῆναις 1954, σελ. 82 - 83. Ὁ μνημονευόμενος εἰς τὸ ἀνωτέρω ἀπόσπασμα τζελεπῆς Νικήτας Κουντούρης, Δημητσανίτης, μεγαλέμπορος ὑαλικῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἥτοι οἰκίος τοῦ Γρηγορίου Ε' καὶ ἀπώλεσεν ἐκ τοῦ λόγου τοῦτου πιθανότατα τὴν ἰδίαν ἡμέραν τοῦ ἀπαγχονισμοῦ τοῦ πατριάρχου δύο υἱούς, Σταυράκην καὶ Θεόδωρον, θύματα καὶ ταῦτα τῆς τουρκικῆς θηριωδίας τῶν πικρῶν ἐκείνων ἡμερῶν. Βλ. Μ. Οἰκονόμου, ἔνθ' ἄνωτ', σελ. 101. Ἀμβρ. Φραγγῆ, ἔνθ' ἄνωτ', σελ. 256 κλπ.

² Β. Α. Μυστακίδου, Ὁρακικά, «Ὁρακικά», τόμ. Β' (1929), σελ. 308-309.

³ Χρ. Γ. Γούγουση, Ἱστορία τοῦ Συντάγματος τῶν ἱερῶν Θεσσαλονίκης 1825 - 1898, «Γρηγόριος Παλαμάς», τόμ. Γ' (1926), σελ. 278.

προσφάτως κυκλοφορηθέντων 'Απομνημονευμάτων του Κανέλου Δεληγιάννη, γνωστών βεβαίως, ἀλλ' ἀνεκδότων τέως, ἤλθεν εἰς φῶς σπουδαία εἰδήσεις περὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ ἐπωνύμου τοῦ Θεσσαλονίκης 'Ιωσήφ, παραδιδομένην ὑπ' ἀνδρὸς δυναμένου νὰ γνωρίζῃ καλῶς, τοῦλάχιστον εἰς τὸ σημεῖον, τοῦτο, τὰ πράγματα καὶ μὴ ἔχοντος λόγους νὰ τὰ μεταβάλῃ. Γράφει λοιπὸν ὁ Κανέλος σχετικῶς τὰ ἑξῆς. Κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν ἐποχὴν ἤλθον εἰς Δημητσάνην οἱ ἐν 'Υδρᾷ ἐμπορευόμενοι ἀδελφοὶ Σπυρίδων καὶ Νικόλαος Σπηλιωτόπουλοι, εἰαῖροι γνωστοί, διὰ νὰ ιδρῦσουν τοὺς πυριτιδομύλους. Εἰς τοῦτο τοὺς ἐβοήθησεν ὁ προκριωτέρος καὶ δυνατώτερος τῆς πόλεως εἰς πλούτον καὶ ἐπιρροὴν «'Αθανάσιος 'Αντωνόπουλος, ἀδελφὸς τοῦ 'Ιωσήφ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, ὅστις ἐφρονεῦθη ἀπὸ τὸν σουλτάνον εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τοῦ αὐιδίμου πατριάρχου Γρηγορίου, τοῦ Δέκων, 'Εφέσου καὶ ἄλλων ἀρχιερέων, γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῇ τῶν Δεληγιανναίων καὶ ἐταῖρος...»¹

Ἦτο λοιπὸν Ἀ ν τ ω ν ὀ π ο υ λ ο ς ὁ 'Ιωσήφ, ἐκ τῆς μεγάλης καὶ σήμερινος οἰκογενείας τῆς Δημητσάνης, ἣτις μετεπαναστατικῶς δὲν διετήρησεν ἐπὶ μακρὸν τὴν παλαιὰν αἵγλην. Ταύτης τὸ ἀρχοντικὸν σφύζεται ἀκόμη καὶ σήμερον σχεδὸν ἀκέραιον, ἐν μέρει δὲ ἡρεπλωμένον ὅμοιον κτήριον παρὰ πλευρὸν, εἰς ἄλλον κλάδον ἀνῆκον, 'Αντωνοπουλαϊκὸν καλεῖται ἐπίσης ἐν Δημητσάνῃ. 'Ισως πρόκειται περὶ διδύμων κτηρίων τῆς διακλαδιωθείσης μεγάλης οἰκογενείας, ἐπιβλητικῶν καὶ ὥραιων.

— 'Ελλείψει ἐπαρκῶν εἰδήσεων ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς μητροπόλεως Δράμας ἐδέχθημεν ἐν ἀρχῇ τῆς παρουσίας ὅτι ὁ 'Ιωσήφ διεδέχθη τὸν ἀποσυρθέντα κατὰ τὸ ἔτος 1780 εἰς 'Αγιον Ὄρος μητροπολίτην Δράμας Γεράσιμον. Ὁ μακαρίτης πρ. Παραμυθίας 'Αθηναγόρας ἀναφέρει ὅτι τὸ ἔτος 1797 ὁ Γρηγόριος Ε' ἐκάλεσεν εἰς τὴν πρωτοσυγκελλίαν τοῦ Πατριαρχείου τὸν ἀρχιδιάκονον τοῦ μητροπολίτου 'Εφῆσου 'Ιωσήφ καὶ τοῦτον ταυτίζει πρὸς τὸν τὸ αὐτὸ ἔτος ἐκλεγέντα μητροπολίτην Δράμας ὁμώνυμον.² Καὶ ναὶ μὲν ἀναφέρεται εἰς τι χρονικὸν μονῆς τῆς 'Ανδρου ὅτι τῇ 20 Αὐγούστου 1797, ἀποθανόντος τῆς Δράμας, ἐξελέγη διάδοχός του ὁ 'Ιωσήφ.³ Ἄλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὅτι πρὸ τοῦ 'Ιωσήφ ἐγένετο μητροπολίτης ἄγνωστος, διάδοχος τοῦ Γερασίμου, πρᾶγμα μὴ ἐξακριβούμενον, ἥ ὅτι τὸ ἐν τῷ σημειώματι ἀναγραφόμενον ἔτος εἶναι 1787.

ΤΑΣΟΣ ΑΘ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

¹ Κ. Δεληγιάννη, 'Απομνημονεύματα, τόμ. Α', 'Αθήναι 1957, σελ. 113.

² Μητροπολίτου 'Αθηναγόρα, 'Ο θεσμός τῶν συγκελλίων ἐν τῷ οἰκουμένικῳ πατριαρχεῖῳ, «'Επετηρίς 'Εταιρ. Βυζ. Σπουδῶν», τόμ. Θ' (1932), σελ. 273.

³ Δ. Π. Πασχάλη, Χρονικά καὶ ἱστορικά σημειώματα ἐκ τῶν ἐν τῇ νήσῳ 'Ανδρῶ χειρογράφων κωδικῶν καὶ τῶν παραφύλλων παλαιῶν ἐντύπων, βιβλίων, «'Ανδριακὸν 'Ημερολόγιον», τ. Ε' (1930), σελ. 49.